

Sayı: V

1949

TÜRK TARİH, ARKEOLOJYA VE ETNOGRAFYA DERGİSİ

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI ESKİ ESERLER VE MÜZELER
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ TARAFINDAN YAYIMLANIR

İSTANBUL 1949 — MİLLÎ EĞİTİM BASİMEVİ

II

SİNOP'TA CANDAR OĞULLARI ZAMANINA AİT TARİHİ ESERLER

Candar Oğulları tarihine genel bir bakış — Tarihi eserlerden: I. Türbeler — II. Cami ve Mesçitler — III. Çeşmeler — IV. Müteferrik Kitâbe ve Mezarlar

Candar Oğulları Tarihine Genel Bir Bakış

Osmanlı tarihlerinde «İsfendiyar Oğulları» veya «Kızıl Ahmetliler» diye anılan Candar Oğulları, eski Paflagonya (Paphlagonia[1]) kıtasına muadil olan bugünkü Kastamonu, Çankırı, Sinop ile kısmen Bolu, Zonguldak ve Samsun vilâyetleri dahilinde hükümet sürmüş mühim bir Beyliktir.

Selçukîlerden «İkinci Gıyasüddin Mesut» un birinci hükûmeti zamanında kardeşlerinden olup Kırım'dan Sinop'a ve oradan da Kastamonu'ya gelen «Rüknüddin Kılıç Arslan (Keyûmers)», Kastamonu hâkimi «Muzafferüddin Yavlak Arslan» ın [2] muaveneti ile kardeşi «Gıyasüddin Mesut»a karşı Kastamonu taraflarında hükûmete kalkışmış ve Türkmenlerden epey taraftar da bulmuştu. Rüknüddin Keyûmers, Moğollara güvenen biraderi Mesut tarafından üzerine gönderilen ilk kuvveti yenmiş ise de o kuvvete yardımcı olarak gelen «Şemsüddin Yaman Candar» kumandasındaki ikinci kuvvete mağlûp olmuş, Muzafferüddin Yavlak Arslan da bu savaşta makul düşmüştü (1292). İşte, Şemsüddin bu hizmetine karşılık olmak üzere İlhan «Geyhatu (1291-1295)» tarafından Kastamonu yalısı tayin edilmişti (1292/692). Fakat, bu esnada Kastamonuyu Yavlak Arslan Oğlu «Nasırüddin Mahmut Bey» muhafaza etmekte bulunduğundan ve Şemsüddin Yaman Candar da Mahmut Beye karşı bir şey yapmayacağını anladığından yalnız «Eflâni» ve çevresini işgal ile iktifaya mecbur olmuştu. Candar ailesinin kurucusu ve birinci Beyi olan «Şemsüddin Yaman Candar» ın takriben on yedi yıldan ibaret olan bakiyyei hayatı hakkında tarihlerimizde kat'î malûmat mevcut değildir. Valiliği

[1] Anadolu'da şimdiki Kastamonu, Çankırı ve Sinop illerinin mecmuu ile Samsun ilinin garbından mürekkep (Kızılırmak, Pontos ile Paphlagonia'yı ayırır) bölgenin eski adı. Şimalinde Karadeniz, garbında Bitinya, şarkında Pontos ve cenubunda ise Galatya bölgeleri vardı. Bu sahadan geçen en önemli nehir Kızılırmak (Halys) dir. Amasra ve Sinop şehirleri de bu bölgenin mühim merkezlerindendi.

[2] Kastamonu, Selçuk hükümdarı «Alâüddin Keybubâ» tarafından Melik ül-Ümerâ «Hüsamüddin Çoban Bey» e timar olarak verilmiş ve o da burada küçük bir Beylik kurmuştu, Yavlak Arslan, Çoban Beyin oğlu ve halefidir.

müddetince, İlhanî hükümdarlarını metbu tanımış olması kuvvetle muhtemeldir.

(1309/709) yılından önce babasının yerine geçen «Şücaüddin Süleyman Paşa», bir gece tarafdarlarıyla beraber Kastamonuya baskın yaparak şehri zapt ve Mahmut Beyi de öldürerek hükümet merkezini Eflâ-niden buraya nakletti. Pervâne Oğullarından «Gazi Çelebi» nin 1322 de vefatını müteakıp Sinop'u daha sonra da Safrıbolu'yu alarak Beyliğin hudutlarını genişletmeğe muvaffak oldu. Süleyman Paşa, bidayette İlhanî hükümdarlarına karşı rabitasını muhafaza etmiş; ancak bu devletin (1335/736) da inkırazı üzerine tamamiyle serbest kalabilmiş ve namına para da bastırılmıştır. Süleyman Paşa (1339/740) dan sonra ölmüş ve hükümeti otuz yıldan fazla sürmüştür. Münecimbaşı Ahmet Dede «Camiü'd-Düvel» de, Süleyman Paşayı âdil, zeki ve ilim sever bir şahsiyet olarak tavsif ettiği gibi, kendisiyle görüşmüş olan meşhur Arap seyyahı «İbni Batûta» da, Paşanın o zaman yetmişe yakın yaşta, vekar ve heybet sahibi bir zat olduğunu, ulema ve suleha ile oturup konuşmayı sevdiğini kaydetmektedir. Süleyman Paşayı, Candar Oğulları Beyliğinin hakikî bânisi olarak kabul etmek daha doğrudur. Mahmut bin Mesut bin Salâh üş-Şirazi, Süleyman Paşa adına «İhya ü'l-Ulûm» dan müntahap farsça bir kitap telif etmiştir.

Süleyman Paşaya oğlu «Gıyasüddin İbrahim Bey» halef oldu. İbrahim Bey hükümdar olmadan önce Sinopta Vali bulunuyordu. Bunun zamanına ait tarihî vukuat henüz belli değildir. İbrahim Beyin Sinopta (1341/742) tarihinde yapılmış bir camii bulunduğu nazaran, kendisinin bu tarihlerde henüz yaşamakta olduğu anlaşılmaktadır.

İbrahim Beyin vefatıyla yerine amcası «Yakup bin Şemsüddin Yaman Candar» ın geçtiği zannedilmektedir. Yakup Beyin zamanına ait hiç bir malumat yoktur. Yakup Beyi oğlu «Âdil Bey» istihlâf etmiştir. Hükümetinin başlangıcı (1345/746) olarak tahmin edilen Âdil Bey'in zamanına ait tarihî malûmat pek azdır. Âdil Bey, Osman Oğullarından Orhan ile Murat (Hüdavendigâr) Beylerin muasırındır. Osmanlılarla Candar Oğullarının siyasî münasebetleri hakikatte bunların zamanından başlar. Âdil Bey, her iki hükümdar ile iyi münasebetlerde bulunarak aralarında bir harp olmasına meydan vermemişti. Âdil Beyin ölüm tarihi de katiyetle belli değildir. Ancak oğlu Celâlüddin Bayazıt'ın 1366/768 de hükümdar olduğu, malûm olmasına göre, Âdil Beyin vefatının bu tarihten önce olduğu anlaşılıyor. Cami ü'd-Düvel, Âdil Beyin, adı gibi, âdil ve iyi huylara malik olduğunu ve uzun müddet (yirmi üç yıl kadar) Emirlikte kalmış bulunduğunu kaydetmektedir.

Âdil Beyin vefatında yerine — Osmanlı tarihlerinde Kötürüm lâkabıyla maruf olan — küçük oğlu «Celâlüddin Beyazıt Bey» geçti (1366/768). Beyazıt, şeytanekâr bir zekâ ile zamanının siyasetinde fırladıklar çeviren dessor ve tab'an da haşin bir hükümdar olduğundan hayatı, başta Osmanlıları olmak üzere, etrafındaki Beyliklerle daimî bir mücadele

içinde geçmiştir. Bunun zamanındadır ki, Osman Oğullarıyla bu devletin münasebetleri hâd bir istirkap safhasına intikal etmiştir.

Bir aralık «İskender» ismindeki kardeşini, Kötürüm Bayezidin kendisine veliaht yapacağını anlıyan büyük oğlu «Süleyman Paşa», babasına karşı isyan etmiş ve kardeşi İskenderi de öldürdükten sonra Osmanoğullarından «Birinci Murad» a sığınmıştı (1383/785). Bilâhare Muradın yardımıyla, Kastamonu'ya hücum ve babasını da mağlûp ederek burayı zaptetti. Bu suretle Celâlüddin Bayezidin Kastamonuyu bırakarak Sinoba çekilmesi üzerine «Süleyman Paşa» da orada hükümdarlığını ilân etti (1385/787).

Bu suretle Candar Oğulları Beyliği ikiye bölünmüş ise de, bir müddet sonra Birinci Murat, Süleyman Paşayı hapsederek Kastamonuyu da elinden aldı ve ülkesine ekledi. Fakat, Celâlüddin Bayezit bir aralık tekrar Kastamonuyu ele geçirmeğe muvaffak oldu. Bilâhare Birinci Murat, Süleyman Paşaya asker vererek, Bayezitten Kastamonuyu alması için yardım ettiği gibi, onu kardeşi «Süleyman Paşa» nın kızı «Sultan Hatun» ile de evlendirdi (Türbeler kısmına bakınız). Bu suretle, Candar Oğulları Beyliği biri merkezi Sinop, diğeri Kastamonu'da olmak üzere tekrar iki kola ayrıldı. Bundan bir müddet sonra Celâlüddin Bayezit, Hükümet sürdüğü, Sinopta vefat erti (1385/787). Kabri, burada «Alâüddin Camii» avlusundaki aile türbesi içindedir.

Kastamonu kolu hükümdarı olan «Süleyman Paşa, II» bidayette Osmanoğullarıyla hoş geçinmek siyasetini takip etmiş, Kosova savaşında ve Yıldırım Bayezitin ilk zamanlarında askerî yardımlarda bulunmuştu. Sonradan Osmanoğullarının bütün Anadolu Beyliklerini ortadan kaldırmak niyetinde olduğunu anlaması üzerine, Yıldırım'ın ittifakından ayrıldı ve «Kadı Bürhanettin Ahmet» ile dostluk tesis ederek birleşti. Fakat, neticede Yıldırım Bayezit, Kastamonu üzerine yürüyerek yapılan bir savaşta Süleyman Paşa yenildi ve öldürüldü; Kastamonu da Osmanoğulları tarafından tekrar zaptedildi. Şu suretle Beyliğin, en geniş sahası üzerinde teessüs etmiş olan Kastamonu kolu, dokuz yıl kadar bir zaman sonra nihayet buldu (1392/797). Kardeşi İskenderi öldüren ve babası Bayezit'e isyan ile hükümeti elde etmiş olan Süleyman Paşa, mevkiini türlü desiselere başvurmak suretiyle muhafazaya çalışmış, binaenaleyh zamanını hiç de sükûnetle geçirememiştir.

Celâlüddin Bayezit, Sinopta öldüğü zaman yerine esasen yanında bulunan ortanca oğlu «İsfendiyar Bey» geçmişti (1385/787). İsfendiyar Bey, Yıldırımdan Sinobun kendisine bırakılmasını istedi. Yıldırım da, himayesi altında bulunan Beyleri kendisine teslim etmek şartıyla, buna muvafakat edeceğini İsfendiyara bildirdi. Bunu haber alan yanındaki Beyler, Aksak Timurun yanına kaçtıkları gibi, İsfendiyar da onun yanına gitti ve dedelerinden kalan, fakat o zaman Osmanoğullarının elinde bulunan yerlerin geri alınarak kendisine iadesini rica etti. Bir müddet sonra, Sinoba döndü. İsfendiyar, Yıldırım ile Timurun bir harbe tutuşacaklarını sezmişti. Binaenaleyh, neticeye intizarda bulundu. Yıldırım Bayezit, Rumeli işlerini bitirdikten sonra, Kastamonuya geldi. Oradan Sinoba geçerek şehri muhasara ettiysede

zaptedemedi. Fakat İsfendiyar Bey'in Yıldırım'ı metbu' tanıması ve ülkesinden bir kısmını gerivermesi şartıyla barış yapıldı (1395). Bu suretle Candar Oğlu Beyliği'nin siyasî hayatı herhangi bir fasılaya da uğramadı.

İsfendiyar Bey, bu aile içinde, adı Osmanlı tarihinde en ziyade gürültü yapmış, en uzun müddet saltanat sürmüş bir hükümdardır. Şöhreti, mensup olduğu ailenin cediti olmadığı halde, Devletin kendi adı ile de anılmasına kadar müessir olmuştur. Yıldırım Bayezit'in, Ankara'da «Aksak Timur» e muğlup olmasını (1402/805) müteakip Osmanoğulları elinde bulunan Kastamonu, Safranbolu, Çankırı, Tosya ve Kalecik taraflarını zaptederek Beyliğin hudutlarını tekrar genişletti. Diğer taraftan, Osmanlı şehzâdelerinin devam eden saltanat kavgalarından da istifade ederek doğudan Bafra ve Samsun'u da aldı. Fakat bilâhare, Osmanlı hükümdarı nezdinde bulunan Kasım Beyin teşviki ile «Çelebi Sultan Mehmet» Çankırı, Kalecik, Tosya kasabalarını ve bununla kalmıyarak Bafra ile, o sırada İsfendiyar oğlu «Hızır Bey» in vali olarak bulunduğu Samsunu da zaptetti [1]. Bu suretle memleketinin en güzel yerleri elinden alınmış olan İsfendiyar Bey, ikinci Murad'ın ilk zamanlarında zuhur eden «Düzme Mustafa» hâdisesinden istifade ederek bu sefer Çankırı ve Tosya da dahil olduğu halde, batıdan Bolu'ya kadar uzanan yerleri tekrar ele geçirdi. Fakat, sonradan İkinci Murat ile Bolu yakınlarında yaptığı bir savaşta mağlûbolarak geri çekildi ve sulh yaptı (1423/828).

Bu mağlûbiyet üzerine Sinoba kaçan İsfendiyar Bey, biraz sonra küçük oğlu Murat Beyi, İkinci Murad'ın nezdine göndererek affını diledi ve ayrıca oğlu İbrahim Beyin kızı «Hatice Sultan» ı şer'î nikâhla kabul etmesini de istirham etti. Bu suretle, İkinci Murat ile akrabalık tesisine muvaffak olan İsfendiyar Bey, isteği üzerine Kastamonu, Bakırküresi (Kürei Nühas) ve Sinop tamamen verildi. İsfendiyar Bey, bundan sonra kalan on altı yıllık hayatını kâh Kastamonu, kâh Devrekâni ve Sinopta oturmak suretiyle tam bir sükûn ve dirlik içinde geçirdi. 29 Ocak 1440 (22 Ramazan 843) tarihinde öldü ve Sinoptaki aile türbesinde babasının yanına gömüldü. Uzun hayatını müeselsel gailelerle geçirmekten bıkmıyacak kadar sabırlı bir şahsiyet olan İsfendiyar Bey, aynı zamânda, hâmi ve muhibbi ilim bir zattı. Oğlu İbrahim Bey için «Cevahirülesdaf» adı ile Türkçe bir Kuran Tefsiri de yazdırmıştır. Sinop, İsfendiyar Beyden sonra Candaroğullarının daimî bir hükümet merkezi gibi olmuştur.

İsfendiyar Beyin ölümü üzerine yerine oğlu «Taccüddin İbrahim Bey, II» geçti (1440/843). Osmanlı hükümdarı «Murat II» in kayın

[1] Tarihte iki Samsun vardır. Biri «Türk - İslâm Samsunu» olup Selçukî sultanlarından «Keyhüsrev, I» in (601/607, H.-1204/1210, M.) de tesis ettiği bugünkü Samsun şehridir. İkincisi Atinalıların «Pirée» ve Bizanslıların «Amisus» tesmiye ettikleri «Hıristiyan Samsunu» dur, ki bu da şehrin beş kilometre kadar garbî şimalisinde düz ve geniş bir tepe üzerindedir. Hıristiyan Samsunu, bugün halk arasında «Kara Samsun veya Hamam Düzü» diye anılmaktadır ki bunun bir iki mahzen ile, bir kül yığını halini almış olan bakayası el'an mevcuttur.

pederi olan ikinci İbrahim'in hükûmeti pek kısa sürmüş ve sessizce geçmiştir. (1443/847) yılında vefat ederek Sinoptaki aile türbesine gömüldü.

İbrahim Bey'e, büyük oğlu «K em al ü d d in İ s m a i l B e y» halef oldu. İsmail Beyi tanımayan kardeşi «Kızıl Ahmet Bey» hükûmeti elde etmek için ağabeyi aleyhine Fatih ve Mahmut Paşa nezdinde tahrikâta bulundu. Bu tahrikâttan maksadı Sinobu biraderinden Osmanlılara aldırıp Kastamonuyu da kendisi almaktı. Fakat Ahmet Bey, bidayette bu emeline muvaffak olamadı. İsmail Bey, kardeşile aralarında tehdüd eden bu va'kanın bertaraf olmasından sonra, vaktini sulh ve sükûn içinde geçirmeğe başladı. Fakat, aradan bir hayli müddet geçtikten sonra, Fatih'in Trabzon seferi İsmail Beyin bu sakin hayatını ihlâl etti. İsmail Bey önce, Fatih'in Sinop limanına uğriyacak olan deniz kuvvetlerine muaveneti lâzimedede bulunulması hususunda tertibat alınmak üzere buraya gitti ve biraz sonra da Kastamonuya avdet etti. Fatih Mehmet, Arnavutluk işini hallettikten sonra, büyük bir ordu ile, Bolu ve Ankara üzerinden, Kastamonuya yürüdü. Bunun üzerine Kastamonu'nun elinden çıkacağını anlıyan İsmail Bey de, Sinoba sığındı. Bu sırada Fatih Sultan Mehmet de Kastamonuya gelerek burasını zaptetti (1459/865). Biraz sonra Fatih, Kastamonudan Sinoba gelerek şehri İsmail Beyden hulhen aldı ve kendisine Bursa Yenişehir ile İnegöl ve Yarhisarı timar olarak verdi. Fatih, gerek ilmî ve gerekse ahlâki meziyetlerine vakıf bulunduğu İsmail Bey hakkıkda bir kardeş muamelesi yaparak onun şahsına karşı hürmette bulunmuştur. Bunun üzerine İsmail Bey, Kastamonuya döndü ve oradan Devrekâniye giderek ailésini aldı. Veziri Şahinoğlu «Şehabettin Ağa» ile birlikte Yenişehirde gelerek orada oturmağa başladı. Fakat, bir müddet sonra kendisine Filibe sancağı verildi ve orada ikamete memur edildi.

İsmail Bey, on altı yıl süren hükümdarlığı esnasında memleketinin birçok yerlerinde cami, medrese, hütüphane, imaret, köprü, han, hamam gibi ilmî ve medenî müesseseler vücûde getirmiş, etrafına topladığı ilim adamlarına birçok kipaplar yazdırmış ve kendisi de fıkihtan «Hulviyat» adı ile Türkçe bir eser yazmış ve bu eseri ile de bilâhare İslâm âleminde şöhret kazanmış âlim, âdil, sulhperver bir zattir. İsmail Beyin bilhassa Kastamonu, Sinop ve Araçta muhtelif eserlerine daha sık tesadüf edilir. İsmail Bey vefatına kadar Filibede kaldı. Bu umranperver hükümdar, burada da bazı eserler yaptırdı. Öldüğü zaman, Filbede bizzat yaptırmış olduğu «Bey Mescidi - yahut İbni Kasım» adı ile anılan mescidin yanındaki türbeye gömüldü. İsmail Beyin bu mescit ve türbesi, umumî harbin başında (1914) Bulgarlar tarafından yıkılarak üzerinden bir cadde geçirilmiştir.

İsmail Beyin yerine, kardeşi «Kızıl Ahmet Bey» geçti (1460/865). Ahmet Bey, ötedenberi istihsaline uğraştığı bu emeline bilhassa Fatih'in Veziri Mahmut Paşanın yardımıyla muvaffak oldu ve bu suretle Kastamonuda iki yıl kadar Emirlik yaptı. Kızıl Ahmet Bey, Fatih'in Trabzon seferinde avdetini müteakıp Emirlikten azledildi ve Kastamonu da elinden alındı (1462/867). Bunun üzerine, Ahmet Beyin uhdesine Mora sancağı verildi. Çandaroğulları memaliki artık ka'î olarak Osmanoğulları ülkesine ilhak

olundu. Ahmet Bey, Moraya gitmiyerek önce Karaman oğlunun yanına gitti, sonra da Akkoyunlu hükümdarı «Uzun Hasan Bey» e iltica etti. İkinci Bayezit zamanında Osmanoğullarına ilticaya mecbur olan Kızıl Ahmet Beyin oğulları, bu devletin hizmetinde yetişmişlerdir.

***

Candaroğulları ailesi, aslen Türkmenlerdir. Bunların kendilerini «Halit bin Velit» neslinden göstermeleri hiçbir tarihî hakikate dayanmaz. Bu nisbet, önce bizzat hânedan efradının, sonraları da torunlarından bazı gayretkeşlerin uydurduğu masaldan başka bir şey değildir. Candar hükûmeti, takriben bir buçuk asırdan (1292 - 1462) fazla bir zaman sürmüştür. Bu Beyliğin, ilk yarım asırlık siyasi hayatı oldukça karanlık ve bu devreyi aydınlatacak vesikalar henüz mefkut olduğu gibi geçen vak'aların tarihleri de takribî bir mahiyet taşır.

Candaroğlu Beyliğinin askerî, idarî ve sair bütün devlet teşkilâtının, o devirdeki (14 ve 15 inci asırlar) diğer Beyliklerde olduğu gibi Anadolu Selçukîleri teşkilâtından alınmış olduğunda şüphe yoktur. Memleketin hükümdar ailesi arasında taksimi, bu Beylikte de aynen görülmektedir. Çünkü bu iştirak keyfiyeti, (daha eski Türk devletlerinde görüldüğü gibi) hanedan efradının sarîh haklarından addolunurdu. Bundan dolayı Beylik, mıntaka mıntaka ayrılıp aile efradından veya kendine inanılır emirlerden birine verilmisti. Nitekim devletin hakikî bânisi olan «Şücaüddin Süleyman Paşa», Kastamonuda hükümdar (Ulu Bey) iken, oğullarından Ali Bey Safranbolu, İbrahim Bey de Sinop emiri idiler. Bunlar, buldukları yerlerde idarî istiklâlî de temsil ederlerdi.

Candaroğullarında bir veraset-i saltanat kanunu da mevcut olmadığından, her hükümdar sevdiği veya istediği oğlunu kendine veliaht yapardı. Bununla beraber, gerek taksim ve gerek veliaht tayini işleri yüzünden hükümdar ailesi arasında bazan kanlı mücadeleler de olurdu. Nitekim «Şücaüddin Süleyman Paşa», küçük oğlu Çoban Beyi ve «Celâlüddin - Kötürüm - Bayezit» de yine küçük oğlu İskender Beyi kendilerine veliaht yapmış olmalarından dolayı, birincisi öteki oğlu İbrahim Beyin [İbrahim, I] ve ikincisi yani Kötürüm Bayezit de büyük oğlu Süleyman Paşanın [Süleyman, II] kendilerine karşı isyanetmelerine sebebiyet vererek biri saltanatını kaybetmiş; ötekisi de, baba oğul ayrı ayrı saltanat sürmenin acılığını tatmıştır.

Candaroğlu Beyliğinin askerî teşkilâtının Anadolu Selçukîleri teşkilâtına benzediğini biliyoruz. Yalnız askerî kuvvetlerinin miktarı hakkında açık malûmatımız yoktur. Şu kadar ki, 14 üncü asrın ilk yarısı içinde yalnız 25.000 süvarî askerinin mevcut olduğu bilinmektedir. Buna, yaya ve donanma efradının gereği kadar olduğunu da ilâve edersek, Candaroğlu Beyliğinin oldukça mühim askerî bir kuvvete malik bulunduğunu kabul edebiliriz. Candaroğullarının Sinop limanında donanmaları da vardı. İsmail Beyin Sinop tersanesinde yaptırmış olduğu dokuz yüz tonilâto hacmindeki bir gemi, Os-

manlılara bir örnek olmuştur [1]. Yalnız bu donanmanın faaliyetine dair şimdilik bir vesika da maalesef elde mevcut değildir.

Candaroğullarının kendilerine mahsus bayrakları da vardı. Halen Topkapı Müzesinde saklı olup üzerinde bir takım bayrak resimleri de bulunan eski bir İspanyol haritasında, Sinop üzerindeki bayrağın «kırmızı bir zemin üzerinde sola doğru açılmış bir altın sarısı ay» taşımakta olduğu görülür.

Candaroğullarının saray hayatı, saraydaki teşrifat, kabul törenleri, hep eski Türk âdetlerinin ve Selçuki teşkilâtının ağağı yukarı bir devamı idi. Bu hususta İbni Batuta meşhur seyahatnamesinde bize kıymetli bazı malûmat vermektedir. Bu maruf Arap Seyyahı, Süleyman Paşanın kabul resmine ait müşahedelerini, eserinde şöyle anlatır:

«Her gün ikindi namazından sonra resmi kabul icrası Sultanın âdetidir. O zaman yemekler getirilir; kapılar açılır, hazerî, bedevî, ecnebî, misafirlerden yemek yemedik bir kimse kalmazdı. Sultan, günün iptidasında (yani her sabah) bir bezmi hâs (Divan olmalı) tertip eder; sonra hususî dairesine avdet ederdi. Bundan sonra devlet ricali girerek Sultanın yanında yemek yerlerdi» [2].

Bundan başka, yine İbni Batûta, seyahatnamesinde, Candaroğlu Süleyman Paşanın sarayı, cuma yani selâmlık merasimi hakkında dikkate şayan malûmat vermektedir. Candaroğullarında, vefat eden hükümdar ailesi için yas tutulurdu. Bu ailede yas tutma kırk gün sürerdi. Cenazé merasiminde, cenazeyi takip ederken, elbiseyi ters giymek ve baş açık yürümek âdeti.

Candaroğulları ailesi, ilme ve ilim adamlarına pek ziyade kıymet vermişler ve birçok eser yazdırmak suretiyle o zamanki Türk irfanının yükselmesine hizmet etmişlerdir. On dördüncü asrın son ve on beşinci asrın da ilk yarılarında Kastamonu ve Sinop Sarayları, birçok ilim adamlarını, değerli şair ve sanatkârları etrafında topluyarak onları himaye eden birer merkez olmuştu. Candaroğlu İsmail Bey zamanında, bilhassa Kastamonu, Anadolu'nun en mühim bir ilim, kültür şehri olmuş ve hattâ İsmail Beyden sonra da bu şöhret ve kuvvetini bir hayli zaman muhafaza etmiştir. Seyyid Şerif talebesinden «Seyyid Ali Acemî» ile Bursalı Kadızade-i Rumî talebelerinden olup Semerkat'ten Kastamonu'ya gelerek - Fatih'in ilk senelerine kadar - burada yaşamış olan meşhur riyaziyeci Şirvanlı «Fethullah», ilmi kıraat mütehasısı Kastamonulu «Ömer», ulemadan «Halil oğlu Yunus», İsmail Bey tarafından ilim ve fazlına hürmeten kendisine bir medrese ve bir de kütüphane yaptırılan Niksarlı «Muhiddin», Sinoplu meşhur hekim «Halil oğlu Mümin» ile yine Tebrizli hekim «Mevlâna Kemal» ve saire gibi ilim ve fikir adamları; Sinoplu Mehmet, Kastamonulu Türabî, Hamdî, Senayî, Hâki, Azerî şairi olup Acem lâkabiyle tanınan meşhur Hamidî gibi şair ve edipler hep İsmail Bey sarayına mensup idiler.

[1] Bu gemi Venediklilerin gemilerinden ve Aragon kralı Alfonsun yaptırdığı iki bin tonilâtoluk meşhur gemiden sonra o vakit malûm olanların en büyüğü idi (Hammer, Cilt 3, S. 50).

[2] Osmanlılarda Fatih Mehmet, bir kanunla, veziriâzam veya diğer vezirlerle birlikte yemek yemek âdetini kaldırmıştır (Bu, eski bir Türk âdetinin devamıydı).

Candaroğlu hükümdarları, yazdırdıkları eserlerin bilhassa Ana dili ile yazılmasına da ehemmiyet vermişlerdir. «Meddah» mahlesli Yusuf adında bir şair, Celâlüddin - Kötürüm - Bayezit namına  c bin k sur beyitli Türkçe bir mesnev  yazdığı gibi, İsfendiyar Bey de, oğlu İbrahim Bey adına Cevahir  l-Esdaf namıyla, kezalik türkçe bir Kur'an tefsiri yazdırmıştır. Bu iki eser, on dört ve on beşinci asır Türk dili yadigarları arasında bilhassa zikre şayandır. Bundan maada, bizzat hükümdar İsmail Bey de Fıkha dair Hulviyat adıyla Türkçe büyük bir eser yazmıştır. İsmail Bey, yazdığı bu eser dolayısıye de bil h re Türk-İslâm ilim âleminde şöhret kazanmıştır. «H lviyat», yakın asra kadar isl m uleması arasında tedavül  eden muteber bir eser idi.

Hulâsa, Azerbaycanlı bir takım âlim ve şairlerin bile o diyardan kalkıp Kastamonuya geldikleri ve burada kendileri için daima müsait bir ilim, fikir muhiti bulmuş olmaları düşünülürse, on beşinci asırda Anadolu'da Candaroğulları Beyliğinin Türk irfan âleminde mühim bir mevki işgal ettiği-sarhatla anlaşılır.

Candaroğlu Beyliğinin iktisad  hayat ve vaziyeti de yolunda idi. Devlet, bilhassa son zananlarına doğru, dahilen elinden birçok yerlerin çıkmış olmasına rağmen, Sinop gibi işlek ve şimal-ticaretinin merkezi olan bir şehri elinde tutmasından dolayı bu hususta ciddi bir g c k çekmemiştir. Kastamonu, Sinop,  ankırı gibi şehirlerde yerli birçok sanatlar inkişaf halinde idi. Bilhassa debağat ve mensucat işleri, dış piyasalara da mal sevkedecek kadar ilerde idi. Sinop limanı, Selçukiler devrinden beri Anadolu'nun Karadeniz kıyısında bu ehemmiyetini muhafaza eden büyük bir ticaret iskelesi idi. Bu yüzden Candaroğullarının - o devirde dünyanın en büyük tüccar halkı olan - Cenevizlerle ticar  münasebetleri pek müsait gitmişti.

Candaroğulları, Birinci Süleyman Paşadan itibaren adlarına, gümüş ve bakır para da bastırmışlardır. Bilhassa Kastamonu, Sinop ve Samsunda birer darphaneleri de vardı. Candaroğulları, resm  unvan olarak «Emir-i  zam», «Emir-i Kebir», «Sultan-ı M kerrem», «Sultanı  zam» gibi muhtelif l kaplar ve «Melik-i Muazzam şuc ddeve veddin», «Sultan- l-ber velbahr» gibi t birler de kullanmışlardır. Bastırdıkları paralarda da «Sultan», «Sultan-ı  zam», «Sultan-ı Kebir» gibi unvanlar yazılıdır.

Candaroğutlarının inkırazı üzerine bu aileden bir takım zevat Osmanlı hizmetinde bulunmuşlardır. Bu meyanda Kızıl Ahmet Bey, Oğullarından Musa ve Mehmet Paşalar, Mehmet Paşanın oğullarından Mustafa ve - Osmanlı tarihinde pek meşhur olan - şemsi Paşalar, İkinci Mahmudun sil hdarı Mehmet Ağa ve Sadırazam Reşit Paşa bilhassa kayde şayandır.

Candaroğulları tarafından, bilhassa Kastamonu, Sinop, Çankırı, Taşköprü, Araç, Devrek nide cami, medrese, hastane, türbe, han, hamam, köprü, imaret,  eşme ve saire gibi bir hayli medenî ve ilmi müesseseler vücuda getirilmiştir. Bununla beraber, bu havalide ve diğer bazı yerlerde bunların yaptırdıkları eserlere de tesadüf edilir.

İşte Cadaroğlu Beyliğinin yukarıda saydığımız bu yerlerden «Sinop» ta mevcut eserlerine dair, vaktiyle yapmış olduğumuz etraflıca bir tetkiki şu kısa tarihî malûmatla beraber neşrediyoruz [1].

TÜRBELER

I

İSFENDİYAR OĞULLARI TÜRBESİ

(1385? - 787?)

Candaroğullarından Celâlüddin - Kötürüm - Bayezit ile oğlu İsfendiyar ve İsfendiyarın oğlu İbrahim Beylerle bu aileye mensup daha sekiz zâtin kabrini ihtiva etmekte olan bu türbe «Alâüddin Camii» avlusunun kuzey doğu köşesinde ve etrafı demir parmaklıkla çevrilmiş 20 metre murabbai kadar bir saha dahilindedir. Türbe 16,25 metre uzunluk, 8,20 metre genişlik ve 10 metre yüksekliğinde olup kesme taştan yapılmış tek kubbeli bir binadır.

Türbenin hangi tarihte ve kimin tarafından yapılmış olduğuna dair ne üzerinde bir kitâbe ve ne de mahallî evkafında itimat ve ihtiticaca şayan bir kayıt mevcut değildir [2]. Türbe, sade bir inşa tarzına malik olup

[1] Bu kısım için faydalandığımız başlıca kitap ve makaleler: İ.H., *Mazide Kastamonu*, Köroğlu-Yeşil Ilgaz Gazetesi (Kastamonuda münteşir), sayı 8-450, 1334/1335; Uzunçarşılıoğlu İsmail Hakkı, *Türk Tarihinin Ana hatları eserinin müsveddeleri*. No.: 44 (Anadolu Beylikleriyle Kara ve Akkoyunlu Devletlerinin siyasi, iktisadi ve fikri hayatları hakkında mükemmel bir etüdüdür), T. T. K. neşriyatından; Talât Mümtaz Yaman, *Kastamonu Tarihi*, cilt I (kısım IV), İstanbul Ahmet İhsan Matbaası, 1935; Halil Etem, *Düveli İslâmiye*, (Candaroğulları bahsi), Devlet Matbaası, İstanbul 1928; Mehmet Behçet, *Kastamonu Âsarı Kadimesi*, Matbaai Âmire, İstanbul 1925; *İbni Batuta Seyahatnamesi*, Şerif Paşa Tercümesi, İstanbul 1917; Ali, *Candroğlu Hükümeti*, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, sayı 1-78, 1340; Ahmet Tevhit, *Kastamonu ve Sinopta İsfendiyar Oğulları veya Kızılakmetliler*, Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası, sayı 6 (sahife 383-392); Necip Asım, Mehmet Arif, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1916, Matbaa-i Orhaniye; Doktor F. Giese, *Aşıkpaşazâde Tarihi*, Leipzig 1928; Hammer Tarihi (Atâ Bey tercümesi), cilt 5, İstanbul Evkafı İslamiye Matbaası 1921; İ. H. Mordtman, *Encyclopedie de L'Islam*, T. II. (İsfendiyaroğlu maddesi); İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına methal* (Anadolu Beyliklerinde Teşkilât IV), İstanbul Maarif Matbaası 1941; Fuat Köprülü, *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul tab'ı) Bayrak maddesi S. 411

[2] Verilen şifahî malûmata göre, evkafın eski kayıtları meşhur «Sinop Deniz muharebesi» nde (30 kasım 1853) şehrin Ruslar tarafından bombardımanı esnasında mahvolmuştur. Sonraları, asılları veya ihticaca salih birer sureti bulunması lâzımgelen vakfiyelerin İstanbuldan olsun celbi ile kuyudatın tanzimine de teşebbüs edilmemiş, bugünkü kayıtlar sureti âdiyede toplanan ve hattâ tarihen baştan aşağıya yanlış olan bazı beratların kopyesinden ibaret bulunmuştur. Binaenaleyh, hâli hazır mahallî evkaf kayıtları tarih tetkikleri için değerli müracaat menbaı olmaktan uzak bir haldedir. Bu bapta daha açık bir fikir verebilmiş olmak için İsfendiyar Oğullarıyla Sultan Hatun türbelerinin (جزوه خواتن) tevcihine ait bir berat suretini, bu kısmın sonuna aynen dercediyoruz.

mimarî bakımından mühim bir kıymeti, dikkate değer tezyinatı da haiz değildir. Yalnız, içine girildiği zaman cidden nefis birer sanat eseri olan mermer sandukalar karşısında takdîrkâr bir his duymamak imkânsızdır. Pek ince, zarif nakışları ihtiva eden baş ve ayak şahidelerini, adeta çiçeklere temessül etmiş olan bu mermer taşları, Türk taş işleme ve oymacılığının eşsiz örnekleri arasında saymak hiç te mübalâğlı olmasa geretir, sanıyoruz. Türbenin sade tezyinatı havi olan kapısı yukarısında, müstatil şeklinde küçük bir mermer taş üzerinde:

(1) كل نفس ذائقة الموت

(2) ثم الينا ترجعون

«Herkes ölümü tatacaktır, en son bize geri döndürüleceksiniz.»

Candar (İsfendiyar) Oğulları Türbesinin hariçten görünüşü

âyeti yazılıdır. İki satır üzerine tertip edilmiş olan bu kitabe oldukça güzel bir sülüs dattıyla yazılmıştır.

Türbe içinde sekizi büyük, biri orta ve ikisi de küçük olmak üzere on bir sanduka mevcuttur. Bunların onu mermerden, bir tanesi de tahtadan yapılmıştır; tahtadan yapılan bu sanduka ile mermer olanlarından ikisinin kitabesi yoktur. Kitabesi mevcut olanlardan bir çoklarının baş ve ayak şahidelerinin dış yüzlerinde isimler, iç taraflarında da arapça ve ekseriyetle farsça beyitlerle iki yan taraflarında Kurandan alınmış bir takım âyetler yazılıdır. Kitabelerin yazısı hemen umumiyetle pek girifttir. Maalesef, bundan otuz kırk sene kadar önce yapılan bir tamir sırasında bunların zemini yeşil ve yazıları da sarı boya ile boyanmıştır ki, şu hal kitabelerin okunmasını epeyce güç bir şekle sokmuştur, diyebiliriz.

Türbe içindeki sandukalar kapıdan itibaren, küçükleri aralarına sıkıştırılmış olmak suretiyle, sıralanmakta ise de, bunlar esasen ölüm yıllarına göre bilâkis iç duvardan kapıya doğru yapılmış olduklarından burada yatanların, öldükleri tarihleri göz önüne alarak, bunları o suretle kaydetmiş ve sandukalara bugünkü vaziyetlerine göre birer numara vermiş bulunuyoruz.

Dokuzuncu sanduka (büyük): Osmanlı tarihlerinde kötürüm lâkabiyle anılan ve (1385/787) de vefat eden «Celâlüddin Bayezit» Beye aittir. Bu sanduka ve şahideler, kabartma tezyinatı itibarıyla ötekilerden daha üstün denilebilir. Çünkü mevcut tezyinat, üzerinde daha çok uğraşmış fikrini kuvvetlendirecek kadar nefis yapılmıştır. Sandukanın baş şahidesinin dış yüzünde çiçek resimleriyle süslenmiş mermer bir daire içinde sadece «الله» kelimesi mahkûktur. İç tarafında ise iki satır üzerine:

(1) توفى المرحوم

(2) المغفور بايزيد بن عادل بك طاب ثراها

yazılıdır. Ayak şahidesinin dış yüzünde ise, yine bir daire içinde, sadece çiçekli tezyinat olup yazı yoktur. Bunun iç tarafında da, kezalik iki satır üzerine, Celâlüddin Bayezit Bey'in öldüğü yıl olmak üzere:

(1) فى تاريخ

(2) سنة سبع وثمانين وسبعمائة

ibaresi yazılıdır.

«Merhum ve mağfur Âdil Bey oğlu Bayezit - toprakları pâk, hoş olsun - 787 yılı içinde öldü».

Sandukanın üst kısmında ve sol tarafında iki satır üzerine, şeritvari olarak:

(1) الله لا اله الا هو . . . . .

(2) من ذى الذى يشفع . . .

Ayet - ül - Kürsi ve bunun altında da:

قال الله تعالى ولنبلونكم

âyeti ile,

الدنيا سجن المؤمنين وجنت الكافر (بن)

«Dünya, müminlerin zıندانı, kâfirlerin de cennetidir.»

hadisi yazılıdır. Sağ tarafında ise, gene iki satır üzerine şeritvari olarak:

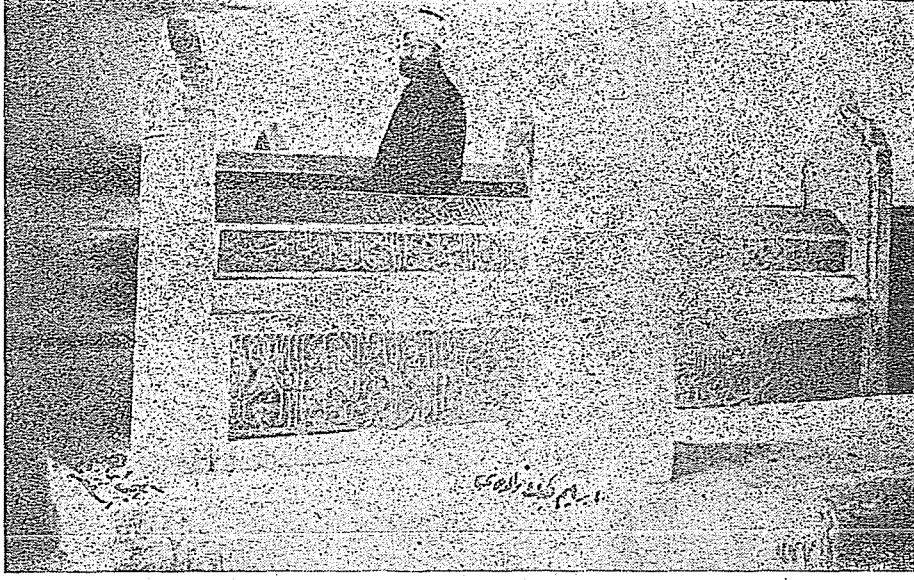
(1) اكثروا ذكر هادم اللذات الموت كائس كل ناس شاربه والقبر باب كل ناس داخله

«Lezzetleri bozucunun zikrini artırınız (ölümü çok zikrediniz, unutmayınız), ölüm bir kadehtir, herkes içicisidir; kabir de bir kapıdır, herkes giricisidir».

(2) فانه لم يذكره احد فى اضيق من العيشى الا وسمعه عليه ولا ذكره فى سعة

الاضيقها عليه

«Çünkü ölümü anma, darlık içinde olanlara geçimi bollaştırır; anılmaması ise geçim bolluğu içinde olanı darlaştırır». hadîsleri kaydedilmiştir.

Candar (İsfendiyar) Oğulları Türbesinin dahilden kısmen görünüşü

Dördüncü sanduka (büyük): 843 yılı Ramazanının yirmi ikinci cuma günü (29 Ocak 1440) vefat eden «İsfendiyar bin Bayezit» Beye aittir. Bu sandukanın baş şahidesinin dış tarafında, beş satır üzerine şu kitabe:

- (1) نقل من دار الفنا الى دار البقا
- (2) المرحوم المغفور السعيد الشهيد
- (3) المولى المعظم والمخدوم الاعظم الاعدل الاعلم
- (4) السلطان اسفنديار خان بن بايزيد
- (5) نور الله تعالى قبرها الى يوم الحساب آمين

«Merhum, mağfur, sait ve şehit, yüce hükümdar, en ulu mahdum (kendisine hizmet olunan zat), en âdil ve en âlim Bayezit oğlu Sultan İsfendiyar Han, fânilik diyarından bâkilik ülkesine göçtü. Allah kabirlerini, hesap gününe (kıyamete) kadar nurlandırсын, âmin...»
ve iç tarafında ise:

- (1) سورة قدر مونس قبرم
- (2) شد تاريخ ليله القدرم

«Kadir sûresi mezarımda arkadaşımıdır, Leyletül-Kadr bana tarih oldu».

Farsça beyit yazılıdır [1]. Ayak taşının dış yüzünde İsfendiyar Beyin ölüm yılını, ay ve günü ile tesbit eden şu:

- (1) ليلة في الجمعة وثانية العشرين
- (2) من شهر رمضان المبارك
- (3) سنة ثلث و اربعين و ثمانمائة

«...843 yılı mübarek Ramazan ayının yirmi ikinci Cuma günü (vafat etti)».
ibare mahkûktur. Bunun altına da:

- (1) شب جمعه روحش بر افلاك شد
- (2) شب قدر جسمش درین خاك شد

«Cuma gecesi ruhu eflâke uçtu (gitti), Kadir gecesi cismi bu toprağa girdi».
Farsça beyiti yazılıdır [2]. Sandukanın üst kısmının sağ tarafında şu:

- (1) هر عاشقی که آید بر شه سلام آرد
- (2) تاریخ چون مجوید جنت مقام دارد

«Her gelen âşık şaha selâm getirir, Tarihini aradığında makam-ı cennettir».
ve gene, üst kısmının sol tarafında ise:

- (1) الهی رحمت دریای عامست
- (2) وز انجا قطره مارا تمامست
- (3) ندارم هیچ کونه توشه راه
- (4) بجز لا تقنطوا من رحمة الله

«İlâhî rahmetin herkese şâmil bir denizdir, ve ondan bir damla bize kâfidir.
Tanrının rahmetinden ümit kesmeyiniz, âyeti kerimesinden gayrı hiçbir
türlü yol azığm yoktur.»

Farsça kıta'larla, bnnun karşı yanında da arapça olarak şu:

- (1) غریق المعاصی ان تکن رحمة نجا
- (2) والافنی نار الشقاوة محرق
- (3) لعل رسول الله سيد خلقه
- (4) شفاعته عن ظلمة الحوب تشرق

«Günahlara batmış olan adam eğer Allahın rahmetine nail olursa kurtulur;
yoksa bedbahtlık ateşinde yanar. Mahlûkatın efendisi olan Resulullahın şefa-
ati belki günahın karanlıklarını açar, parlatır».

kıt'a mahkûktur.

[1] ليلة القدر kelimelerinin Ebcet hesabıyla tekabül ettiği rakam 845 ise de بتاريخ kelimesinin başındaki ب nin gitmesi ta'miyesiyle 843 tarihi çıkmaktadır.

[2] Bu beyit, İsfendiyar Beyin Ramazanın 22 sinde öldüğünü fakat, 27 sinde gö-
müldüğünü göstermektedir.

İkinci sanduka (büyük): Bu sanduka 847 hicret yılı muharreminin evahirinde (Mayıs 1443 sonları) vefat eden «İbrahim Bin İsfendiyar» Beye ait olup baş şahidesinin dış tarafında şu:

- (1) نقل من دار الهدية الفانية
- (2) الى دار السنية الباقيه المرحوم
- (3) المغفور السعيد الشهيد الواصل الى
- (4) رحمة ربه الملك القدير الغفار
- (5) السلطان ابراهيم بن سلطان اسفنديار

«Merhum, mağfur, sait, şehit, kadir ve gaffar olan Allahın rahmetine ulaşıcı Sultan İsfendiyar oğlu Sultan İbrahim...»

ibare yazılıdır. Şahidenin iç yüzü ise, sadece çiçekli nakışları havidir. Ayak şahidesinin iç tarafında da:

- (1) نور قبره و جعل الجنة مقامه
- (2) في اواخر محرم الحرام سنة سبع
- (3) و اربعين و ثمانمائه من هجرة النبويه

«... Hicreti nebeviyenin 847 yılı Muharreminin sonlarında, aşağı fanilik diyarından (dünyadan) yüksek beka ülkesine göçtü. Kabirleri nurlansın ve makamları cennet olsun.»

olmak üzere İkinci İbrahim Beyin öldüğü tarih mahkûktur. Bunun, yani ayak şahidesinin, dış yüzünde de:

- (1) از برای روح ابراهيم خان
- (2) چون در ايزد و نبی الحمدی بخوان

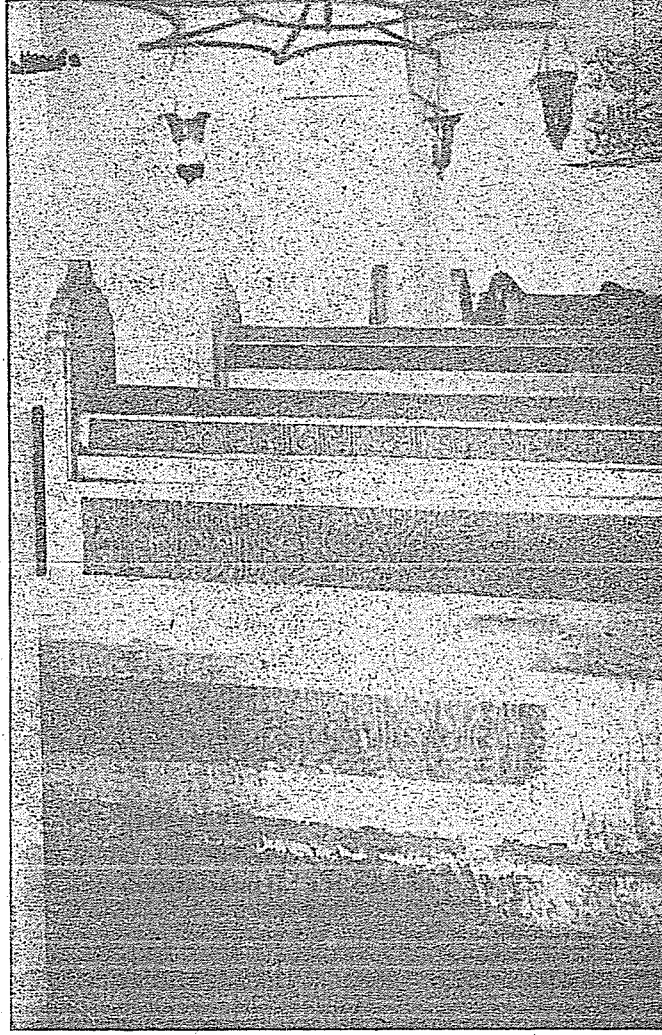
«İbrahim Hanın ruhu için Tanrının ve Peygamberin huzurunda hamdet».

Farsça bir ibare yazılıdır. İbrahim Beyin sandukası altı üstlü iki kısımdan ibaret olup her iki kısmı da şeritvari yazılarla süslenmiştir. Üst kısmında ikisi sağ, ikisi de sol tarafta olmak üzere dört satır üzerine, Esmâülhüsna mahkûktur:

- (1) هو الله الذى لا اله الا هو الرحمن الرحيم الملك القدوس . . . . .
- (2) الحافظ الرافع المعزل المذل السميع . . . . .
- (3) الوكيل القوى المتين الولى الحميد . . . . .
- (4) البر التواب المنعم المنتقم العفو الرؤف . . . . .

Sandukanın alt kısmında da, yine sağlı ve sollu olarak Ayet - ül - Kürsi yazılıdır.

Birinci sanduka (büyük) : İkinci İbrahim Beyin, kendisinden iki yıl sonra yani 20 Rabiülevvel 849 (26 Haziran 1445) da vefat eden, annesine aittir. Sandukanın baş şahidesinin dış yüzünde:

Candar (İsfendiyar) Oğulları Türbesinin dahilden kısmen görünüşü

- (1) انتقلت من دار القنا الى دار البقا
- (2) المرحومه المغفوره المستوره
- (3) ام الامير الكبير ابراهيم بك

«Ulu Emîr İbrahim Beyin annesi, sahibi iffet merhume ve mağfure (hatun)..» kitabesi yazılıdır. İç tarafında ise gayet sanatkârane yapılmış bir dairenin

çiçekli nakışları ortasında biri sağdan, diğeri soldan mütedahil şekilde yazılmış girift iki tane:

توكلى على خالى

«Güvenim Tanrımadır.»

ibaresi mevcuttur. Ayak şahidesinin iç tarafında:

(1) نور الله قبرها

(2) وجعل الجنة مقامها

«... Allah kabrini nurlandırısın ve makamını cennet etsin...»

ve bunun dış yüzünde ise:

(1) يوم السبت من عشرين شهر ربيع الاولى فى

(2) سنة تسع واربعمائة

«... 849 yılı Rebiülevvel ayının yirminci Cumartesi günü fâni dünyadan ebediyet âlemine göçtü».

olarak öldüğü yıl yazılıdır.

Sandukanın sağ ve sol taraflarında ise, şeritvâri iki satır üzerine [1]

«sol yan tarafında» (2) «sağ yan tarafında» «... . باسم الله الرحمن الرحيم الله لا اله الا هو...» [من ذى الذى يشفع ....

Üçüncü sanduka (orta): Yukarıda adı geçen, İkinci İbrahim Beye ait sandukanın sağ tarafında ve ayak ucunda olup (864/1459) da vefat eden, İsfendiyar Beyin kızı, Sait Baht hatuna aittir. Sandukanın baş şahidesi dış yüzünde:

(1) استقلت من دار الدنيا الفانية

(2) الى دار السنية الباقيه المرحومه

(3) المغفورة الشهيدة السعيدة الواصلة

(4) الى رحمة الرب القدير الغفار

(5) سعيدة بخت خاتون بنت السلطان اسفنديار

«Merhume, mağfure, şehide, saide, kadir ve gaffar olan Allahın rahmetine ulaşıcı Sultan İsfendiyar kızı Sait Baht Hatun fani dünyadan (diyardan) beka ülkesine intikal etti».

İç tarafında ise:

(1) رفتيم وبقية را بقا باد

(2) لا بد برود هر آن كه اوزاد

«Biz gittik; bâkilik geride kalanların olsun, elbette ki doğan her kimse gidecektir».

Farsça beyti yazılıdır. Ayak taşının iç yüzünde, yani bu Farsça beytin karşı tarafında:

- (1) نور الله قبرها و جعل الجنة مقامها
- (2) عمت ميامنه في اوائل شهر محرم الحرام
- (3) على جميع الانام سنة من شهور اربع وستين وثمانمائة
- (4) من الهجرة النبوية عليه افضل الصلوات و اكمل التحية

«Allah kabrini nurlandırısın ve makamını cennet kılsın. uğurları yayılsın. 864 yılı muharrem ayının başlarında (vefat etti)».

olmak üzere «Sait Baht Hatun» un öldüğü yıl mahkûktur. Dış tarafında ise şu:

چون عافيت جهان فنا راست
ملك ازل و ابد خدا راست
بچه مغرور شود رهرو صحراى وجود
چو بدین مرحله حد از همه جانب عدم است

«Madam ki dünyanın sonu fâni olmaktır
Ezelin de ebedin de mülkü Hudaya mahsustur
Neye mağrur olsun varlık sahrasındaki yolcu
Çünkü bu merhalenin sınırı her taraftan yokluğa ulaşır».

Fa'ra kıt'a yazılıdır. Sandukanın üst kısmının sağ tarafında (آمن الرسول....) و (زينا انك من تدخل النار....) و (ربنا اننا سمعنا منادياً....) و (الذين يذكرون الله....) sol tarafında ise (فاستجاب لهم ربهم....) و (ربنا ما وعدنا على رسالك....) ; (فاستجاب لهم ربهم....) yine, sağlı ve sollu olmak üzere şerirvari Ayet-ül-Kürsi yazılıdır.

Yedinci sanduka (orta) : altıncı kitâbesiz sanduka ile Kötürüm Bayezit'in sandukasının ayak ucunda olup (864/1459) yılında vefat eden Yahya bin İsmail Beye aittir. Sandukanın baş şahidesinin dış yüzünde şu kitabe:

- (1) نقل من دار الفنا الى دار البقا
- (2) المرحوم المغفور المصوم الى المحتاج الى
- (3) رحمت رب المنان يحيى بك بن سلطان اسمعيل خان

«Merhum, mağfur, mâsum, mennan olan Allahın rahmetine muhtaç, Sultan İsmail Hân oğlu Yahya Bey fânilik diyarından beka yurduna naklolundu».
ve iç yüzünde ise:

الدنيا مزرعة الاخره

«Dünya, âhiretin tarlasıdır».

hadisi yazılıdır. Ayak taşının dış yüzünde, Yahya Bey'in ölüm yılını gösteren şu kitabe mahkûktur:

نور الله قبره و جعل الجنة مقامه
في اوائل شهر ذى الحجة عمت ميامنه
سنة اربع وستين وثمانمائة من الهجرة النبوية (Aynen böyle)

«... Allah kabrini nurlandırısın ve makamını cennet kılsın. uğurları yayılsın.
864 yılı Zilhicce ayının başlarında (vafat etti)».

Bunun iç yüzünde de:

الدنيا سجن المؤمنين

«Dünya müminlerin zindanıdır»

hadisi yazılıdır. Yahya Beye ait olan bu sanduka altlı üstlü olmak üzere iki kısımdan ibaret olup, üst kısmının sağ tarafında «Surei Kadir» ve sol tarafında ise kezalik şeritvari «Ayet - ül - Kürsi» mahkûktur. Alt kısmının sağ tarafında:

دنيا دل نه بندد هر که مرد است
که دنیا سرتسر ادوه و درد است
بکورستان نظر کن نایبی
که دنیا باحریران را چه کرد است

«İnsan olan dünyaya gönül bağlamaz. Çünkü, dünya baştan başa kederle derttir. Dünyanın, dostlarına ne yaptığını gömmen için mezarlığa bir bak!».
Sol tarafında da:

هزار سال بدتیا کر از نقا باشد
یقین بدار که انجام او فنا باشد
بدین تحته تاوت بایدت خمتن
ا کر چه پایه تحت تو رسما باشد

«Bin yıl dünya baki olsa da yakînen bil ki onun akibeti de fânîliktir. Tahtının mertebesi gök yüzüne erişse bile, sana şu tahta tabutta uyumak gerektir». olmak üzere iki Farsça kıt'a yazılıdır.

Beşinci ve altıncı sandukalar (büyük): bu sandukalar, hiç bir tezyinat ve kitâbeyi havi olmayıp alelâde mermer taştan yapılmışlardır. Üzerleri, herhalde sonradan yapılan bir tamir esnasında olacak, kireçle badana edilmiş bir haldedir. Candroğulları hânedanına mensup olması lâzım-gelen bu iki merkadin kimlere ait olduğu bu itibarla malûm değildir.

Sekizinci sanduka (küçük): Yahya Beye ait sandukanın alt tarafında ve küçük kıt'ada olup kezalik ne bir kitâbesi ve ne de tezyinatı mevcuttur.

Onuncu sanduka (küçük): Yine bu hânedandan küçük bir çocuğa ait olduğu anlaşılan bu sanduka, Celâlüddin Bayezit'in ayak ucunda mevzudur. Yekpare taştan yapılmış olup kitâbesi yoktur.

Onbirinci sanduka (büyük): Bu sanduka, türbenin kuzey tarafı nihayetinde ve duvar ittisalinde olup tahtadan yapılmış, etrafı da kezalik tahta bir parmaklıkla çavrilmiştir. Bu parmaklıkların ön uçlarında yine tahtadan küçük birer «Mevlevî Sikkesi» modeli mevzu bulunmaktadır. Kitâbesi olmayan bu sandukanın kime ait olduğu kesin olarak malûm değildir.

Şu kadar ki, bu meçhul merkadın «Sinop Kitabeleri» ünvanlı eserde (sayfa, 40-41) hattâ şüpheden vareste olarak «Gıyasüddin İbrahim bin Süleyman Paşa» ya ait bulunduğu yazılıdır. Filhakika, türbenin Candaroğulları hanedanına ait olması, burada yatan zevatın da ölüm yıllarına göre, kuzey tarafından sıra ile defnedilmeleri ve bu meyanda mahallî Evkaf kaydinde türbenin «İbrahim Bey Türbesi» diye yazılı bulunması gibi hususlar nazarı dikkate alınarak, merkadın «Gıyasüddin İbrahim Bey» aidiyeti hatıra gelebilirse de, fikrimizce bu nihayet bir tahmin mahiyetinden öteye geçmez. Zira: birincisi kitâbenin olmayışı; ikincisi Evkaf kuyudatının, bilmünasebe yazdığımız gibi, tarihi tetkikler için asla itimada şayan vesaikten bulunmayışı dolayısıyla bu hususta serdedilen mütaleaların, bugün için, acele verilmiş bir hükümden başka bir mâna ifade edemeyeceği kanaatindeyiz.

Kezalik «Kastamonu Âsarı Kadîmesi» ünvanlı eserde (sayfa 28 ve 92) Gıyasüddin İbrahim Beyin merkadının Kastamonu Mevlevihanesi içinde olduğu da, bir kitabe taşına istinaden, beyan edilmektedir. Hulâsa, bu hususta kuvvetli bir vesikanın çıkmasına intizar zarureti mevcuttur. Birinci İbrahim Bey namına «İçkale Camii» kapısında bir kitabe vardır ki, Bu kitâbe Candaroğullarının ilk devirleri için kıymetli bir vesikai mahkûke mahiyetindedir [Bak: Kale Camii].

Türbenin kuzey taraf duvarında, muahhar bir devre ait olmak üzere, alelâde siyah bir boya ile yazılmış şu türkçe kıt'a mevcuttur:

«Zâiran - ı ehl - i aşka perde olsun deyû
Kabri taşı bergüzarmış cezbé - i rahmânıla
Hâk - i pâki kabrine yüzün süren ehli dilin
Sekiz cenneti eylemiş ebed hud habibi cânıla» [1]

Bu kısmın baş tarafındaki haşiyede, mahallî Evkaf kuyudatı hakkında bir fikir verebilmiş olmak için, bunun sonuna bir vesikayı ilâve edeceğimizi kaydetmiştik. Binaenaleyh, bir tevcih beratından başka birşey olmıyan bu vesikalardan birini aşağıya naklederek İsfendiyaroğulları türbesi hakkındaki izahatı tamamlamış oluyoruz.

SURETİ BERAT

«Bin iki yüz yetmiş yedi senesi Zilhiccenin on birinci günü tahtı âlî bahtı Osmanî üzere culûsu hümayûnu meymenetmakrûn vaki olup umûmen tecdidî berat olunmak kaidei merîyei saltanatı seniyyeden olduğuna binaen Nezareti Evkafı Hümayunı mülûkâneme mulhak Evkaftan medinei Sinop'ta vaki merhum ve mağfurünleh Sultan Alâüddin neslinden İbrahim Bey ve Sultan Hatun türbei şerifi vakfı mahsulünden olmak üzere yevmiye bir akça vazife ile Cüzühanlık ciheti mutasarrıfı işbu rafii tevkii refüşşanı hakânı Mehmet Tahir bin Süleyman'ın yedinde olan atik berat bittakdim tecdidî

[1] Son mısraın vezni bozuktur.

rica olunmaktan nâşi kuyuda müracaat olundukta ciheti mezkûre bin iki yüz otuz dört Şevvali mükerreminin âbiri tarihiyle mumaileyhin uhdesinde oldağı tebeyün etmiş olduğundan kaydi ve atik beratı mucibince tecdidi beratı şerifi ita olunmak bâbında sâdir olan fermanı âlişanım vechile tecdiden bu beratı hümayûnumı verdim ve buyurdum ki mumaileyh üslûbu sabık üzere ciheti mezkûreye vazifei mersûmesiyle mutasarrıf olup icrayı hizmet olunduktan sonra işbu beratı âlişanıma mugayır tasarrufu umûrına tarafı âhardan müdahale olunmıya şöyle bileler alâmeti şerifeme itimat kılalar tahriren fil-yevmittasi' aşere şehri Cemaziyelevvel li-sene seb'a ve seb'in ve meteyni ve elf».

SULTAN HATUN TÜRBESİ

(1395/797)

Halk arasında «Aynalı Kadın Türbesi» namıyla maruf olup, Evkaf idaresinde aşağıdaki kitabesi gibi «Sultan Hatun Türbesi» olarak müsecceldir. 8,50 uzunluk, 8,50 metre enliliğinde ve 4 metre yüksekliğinde olan bu türbe, hükûmet konağının arkasında, büyük kıt'ada kesme taşlardan yapılmış küçük bir binadır. Sakfı ahşap olup mimarî bir kıymeti haiz değildir. Doğu yüzünde, yukarısında kitabeyi havi, bir kapısı ve kible tarafında da demir parmaklıklı büyücek bir penceresi vardır.

Türbe içinde iki taş sanduka mevcut ise de, yarısından fazlası kırılıp kaybolmuş olan mezar taşlarından hüviyetlerine dair vazih bir malûmat elde edilememiştir. Biri kapısı önünde hariçte, diğeri türbe içinde ve zemin taşlarından biri üzerinde mermerden birer Ayna resmi mahkûktur ki, halk arasında «Aynalı Kadın Türbesi» adıyla anılışı bu resimlerden ötürü olsa gerektir.

Türbenin tam kapısı üstünde aşağıdaki kitabe mevzu bulunmaktadır:

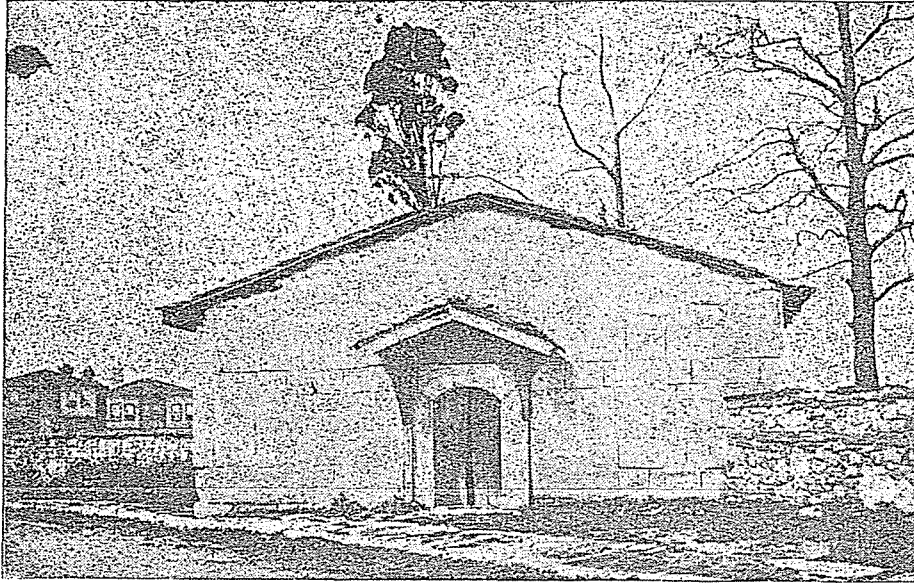
- (1) بنيت هذه المقبرة المحذرة سلطان خاتون
- (2) بنت سليمان باشا بن اورخا بك طيب الله
- (3) تراهم في رمضان عام سبع وتسعين وسبعماية

«Bu makbere, Orhan Bey oğlu Süleyman Paşanın kızı (kabirleri pak, hoş olsun) sahibi ismet Sultan Hatun için yedi yüz doksan yedi yılı ramazanında bina olundu».

Bu kitabe, mustatil şeklinde memer bir taş üzerene kabartma olarak yazılıdır. Uzunluğu 0,72 genişliği de 0,40 santimetredir. Üç satır üzerine tertip edilmiş olup yazısı kalınca ve girift bir Selçuk neshinin aynıdır.

Dikkate şayan bir mahiyet arzeden bu kitabede ismi geçen kadın Birinci Muradın kardeşi «Süleyman Paşa»nın kızı olup, ağlebi ihtimal Paşanın vefatından sonra, Candaroğlu «Süleyman Paşa»ya - babası Kötürüm Bayezit Beyden yüz çevirip Osmanlı Hükümdarı Birinci Murat Beye iltica ettiği

zaman - teziç edilmiştir (Mukaddemeye bakınız). Mumaileyha, 797, H. - 1335, M. de Sinopta vefat ederek namına yaptırılan bu türbeye gömülmüştür. Şu kadar ki, türbe içinde iki makbere mevcut ve bunlardan ikisinin de kitabeleri yarısından fazla kırılmış olduğundan hangisinin «Sultan Hatun» a ait bulunduğunu tefrik etmek imkânsızdır.

Sultan Hatun Türbesinin hariçten görünüşü

HATUNLAR TÜRBEŞİ

(1425/828)

Bu türbe Sinop yarımadası üzerinde kâin olup halk arasında «Seyyit Bilâl Camii» adıyla maruf «Cezayirli Ali Paşa Camii» nin garbı şimalî tarafındadır. 6,30 metre uzunluğunda ve 5 metre enliliğinde kesme taştan yapılmış tek kubbeli küçük bir bınadır. Halen harabe yüz tutmuş bulunan bu türbenin ne zaman ve kimin namına yapıldığı hakkında sarih malûmat mevcut değildir.

Türbe dahilinde, biri sağ (a) ve diğeri sol (b) tarafta olmak üzere iki sanduka mevzu bulunmaktadır. Bunlardan sağ taraftaki mermer sandukanın sol yüzünde şeritvari şu:

فاغفر بفضلك ربى و تانى خطيآقى اجعل مقامى (A)
فى يوم الحشر يا صمدى فى جنة عرضها كعرض السموات

«Ya Rab! Suçlarımı kemali kereminle bağışla. Mahşer günü, makamım gökler kadar geniş bir cennet olsun»..

ve sağ yüzünde ise:

يا خالق الخلق يا رب السموات يا غافر الذنب عن
كل البريات آيتك لان ارجو منك مغفرة يا غفار

«Ey âlemi yaratan, ey göklerin Rabbi, suçları bağışlıyan Allah!
suçlarımı bağışlatmaya sana geldim».

cümlei duaîy mahkûktur. Bu kitabelerin her ikisi de girift ve kalın bir sülüs hattile 1,78 metre uzunluğunda ve 0,30 santimetre enliliğinde mermer bir levha üzerinde birer satır olarak yazılmıştır.

Sandukanın baş şahidesinin iç yüzünde türkçe olarak:

آله باد (bir kelime okunamadı) لؤفؤندؤن عؤلؤ
Her kim hatunı hayır düa ile eyleye yad»

beyiti ve dış yüzünde de:

فى عشر شوال المكرم
سنة ثلث و اربعين و ثمانماية
الهجرية النبوية

«... Hicretin sekiz yüz kırk üç senesi Şevval ayının onunda...»
olmak üzere vefat tarih yazılıdır.

Ayak şahidesinin iç tarafında:

انتقلت من دار
الفنا الى دار البقا المرحومه
السعيدة الشهيده . . .

«Merhume saide, şehide fânilik evinden bâkilik evine göçtü»

(taşın alt tarafı kırıktır)

dış yüzünde ise, armudî şekilde bir çerçeve dahilinde mütenazır ve yekdiğeri içine girift mākûs bir surette - dört defa tekerrür eden - şu:

الحكم لله
«Hüküm Allahdandır.»

توكلى على خالقى
«Güvenim Tanrımadır»

ibaresi yazılıdır. Ayak şahidesindeki kitabenin son satırları kırık bulunması dolayısıyla bu makberenin kime ait olduğunu vazıhan tayin etmek imkânsiz ise de bunun - bir aile medfeni olmak itibariyle - Celâlüddin - Kötürüm - Bayezid'in oğlu «İskender»in zevcesi olması melhuzdur.

Sol taraftaki sandukaya gelince: Bunun alt kısmı alelâde tuğladan örülmüş olduğundan, öteki gibi, kitabesi yoktur. Sandukanın baş şahidesinin iç tarafında:

انتقلت المرحومه
طوره خاتون بنت اسكندر

«İskender kızı merhume Ture Hatun göçtü (öldü)»

(B)

olmak üzere makberenin aidiyetini bildiren, iki satır üzerine mürettep, bir kitabe mevcut olup dış yüzü yazısızdır.

Ayak şahidesinin dış tarafında:

کلکون خاتون

ذت عبدالله الجركسه طابت ثراها

في الجنة (kırık olduğundan iki kelime okunamadı) مشراها

«Abdullah kızı Çerkes Gülün Hatun, toprağı hoş olsun..»

iç yüzünde de:

رمضان المبارك

يوم الاحد سنة ثمانه عشرين وثمانمائه

(taşın alt tarafı tamamıyla kırıktır)

«Sekiz yüz yirmi sekiz yılı mübarek ramazan ayının azar günü (öldü)» olarak vafat tarihi yazılıdır.

Türe Hatun'a ait olan bu merkadin ayak tarafında mevzu bulunan yukardaki şahidenin başka bir kadına ait olup hariçten nakil suretiyle buraya yerleştirilmiş olduğu anlaşılıyor. Binaenaleyh, Türe Hatunun ölüm yılı meçhul kalmaktadır. Malûm olduğu üzere «Türe Hatun» Kötürümün — kardeşi Süleyman tarafından öldürülen — küçük oğlu «İskender»in kızıdır.

DEVLET HATUN TÜRBESİ

(775, H.? — 863, H.?)

Kasabanın bir çeyrek saat kadar uzağında ve limanın kıble tarafı kıyısında bulunan bu türbe, bir bahçe içinde ve alelâde taşlarla örülmüş mezar halindedir. Mezarın baş tarafına mevzu taşın iç yüzünde:

اتقلت المرجومه والمغفرة السعيدة

من دار الفنا الى رحمة الله تعالى

«Merhûme, Mağfûre ve Saide dünyadan göçüp Tanrı rahmana kavüştü». ibaresi yazılıdır. Ayak şahidesinin iç tarafında ise:

«Birinci satır tamamen silinmiştir»

. . . ان دولت خاتون تاريخ ثلث وستين وثمانمائه

«Devlet Hatun, 863 tarihinde (....? = öldü)».

olmak üzere vefat tarihi mahkûktur. Şahidenin dış yüzünde de:

چون فانی دنیا اجل در کار دکار

بی اختیار می برد دهر سته حزار ؟

farisî beyit yazılıdır.

/Bu kitabenin yazılı bulunduğu taş tesirâtı hariciye ile fazla aşınmış olduğundan üzerindeki yazı ancak bu kadar ve bu şekilde okunabilmiştir/
Bu mezar içinde ayrıca, üst kısmı kırık olarak, şu kitabe de bulunmaktadır:

وجمل الجنة مأواها
في جمادى الاول العشرين
عام خمس و سبعين و سبعمائة

«Allah Cenneti onun me'vâsı kılsın!» 775 yılı Cümaziyelevveliin 20 sinde (vefat etti).

Bu kitabe 0,60X0,40 eb'adında olup başka bir menzara ait ayak taşıdır.

II

CAMİ ve MESÇİTLER

KALE (İBRAHİM BEY) CAMİİ

(1341/742)

Candar oğllarının ilk devirleri için mahkûk bir yesikayı havi olan ve Sinopta bu âileye ait tarihî eserlerin de en eskisini teşkil eylemekte bulunan bu cami, kitabesine göre «Gıyasüddin İbrahim Bey» tarafından (1341/742) tarihinde «İçkale» nin şimalişarkî tarafında yaptırılmıştır. Halk aarsında «Kale Camii» adıyla maruf ise de, aşağıdaki kitabede bânisinin adı sarahaten yazılı olduğundan isminin de «İbrahim Bey Camii» olması lâzımgelir. Cami 17×15 metre genişliğinde ve 10metre yükseklikte olup kesme taştan yapılmıştır. Sakfı ahşap olup mimarî bir kıymeti haiz değildir. Senerce mensî ve metrûk bir halde zamanımıza kadar muhafazai mevcudiyet edebilmiş olan bu cami, bu gün aşağı yukarı bir enkaz yığını halini arz etmektedir.

Camiin şimal tarafında bir kapısı mevcuttur. İkisi bu kapının doğu ve birisi de batı tarafında olmak üzere, aşağıda yazılı, üç kitabe mevzu bulunmaktadır. Doğü tarafındaki kitabeler şunlardır:

A)

- 1 لا اله الا الله محمد رسول الله
- 2 قال النبي عليه السلام من بي الله مسجداً
- 3 بي الله له قصرأ في الجنة
- 4 امر بعمارة هذا الجامع المبارك الامير الاكرم
- 5 غياث الدنيا والدين ابراهيم بن سليمان عن نصره سنة ائى اربعين و سبعمائة

«Hazreti Peygamber (Aleyhisselâm), her kim Allahü Taalâ için bir mescit yaparsa Allah da onun için cennette bir köşk yapar, buyurdu. Bu mübarek camiin yapılmasını, Emirül Ekrem Gıyas-üd-dünya ved-din, Süleyman oğlu İbrahim yediyüz kırk iki senesinde emretti. İzzetle mansur olsun.»

Bu kitabe «0,70×0,90» ebadında ve yerden «2,5» metre yüksekte beş satır üzerine tertip edilmiştir. Yazısı da orta bir Selçuk neshidir.

(B)

(Birinci satır siliktir.)

(1)

(2) و اشهد ان محمداً عبده و رسوله العزة لله عمر هذا المسجد . . . . .

(3) . . . والدين ابو الفتح كيكوس بن كيكسرو برهان امير المؤمنين فتح هذا . . . . .

(4) [أى] عشر وسبتمياه عمارة الابواب بتولى العبد الضيف المحتاج الى رحمة الله

تعالى اسمعيل بن يوسف

«Şehadet getirin ki Muhammed, Allahın kulu ve yalavacıdır. Bu Mescidi Halifenin Mutemedi .... ve'd-Din, Ebü'l-Feth Keykâvüs bin Keyhusrev yaptı.

Tanrının rahmetine muhtaç bulunan Yusuf oğlu İsmailin tevliyeti ile kapılar altı yüz on ikide tamir edildi».

Dört satır üzerine yazılı bulunan bu kitabe «1,00×1,50» eb'adında ve yerden «1,60» metre yükskte olup Cami kapısını poyrazla doğu taraf duvarlarının birleştiği noktaya yakın bir mahalledir. Orta bir Selçuk neshile yazılı olan bu kitabenin birincisi satırı okunamayacak derecede silik ve sol taraf kenarları da kırık bir haldedir. Bu kitabe bize, Sinobun Selçukiler tarafından alınmasını müteakip iç kale kapılarının da müteveli İsmail tarafından tamir edildiğini açıklıyor.

(C)

(1) ان الله هو الواحد السبحان

(2) عمر هذا البلد سليم سلطان

(3) خلد الله ملكه في جميع الازمان

(4) (لعمير قلعه) تاريخ هذه البنيان

«Tahkik Allah, tek Tanrıdır

Sultan Selim bu şehri imar etti

Allah her zaman memleketini paydar etsin

(Tamiri kale) bu binanın tarihidir.»

Güzel bir Osmanlı sülüsü ile yazılı bulunan bu kitabe «0,90×0,45» eb'adında ve yerden «1,20» metre yüksekte olup kapının batı tarafındadır. «925, H.» tarihinde «Birinci Selim» tarafından Sinop kalesinin tamir edildiğini gösteren bu kitabenin, bittabi cami ile bir münasebeti olmayıp herhangi bir surette kaleden düşmüş ve sonradan camiin vaki bir tamiri sırasında buraya konulmuş olması muhtemeldir.

Osman oğullarından «Kanunî Süleyman» tarafından da tamir edildiği söylenen bu camiın, hem Selçukîler hem de Candar oğulları zamanına ait kitabeyi ihtiva etmesi tavziha şayandır. Kanaatimize, bu camiın ilk önce fethi müteakip «İçkale» de Selçukîler tarafından yapılmış ve bilâhara harba yüz tutması dolayısıyla Candaroğullarından Birinci İbrahim Bey tarafından tamiren ihya edilmiş olması muhtemeldir [1].

ASLAN CAMII

(1351/752)

Kasabanın şimal tarafında ve halk arasında bu isimle anılan mahallede kâin olan bu cami (1251/752) tarihinde yapılmıştır. 11 metre uzunluğunda, 13 metre enliğinde olup kesme taştan yapılmıştır. Sakfı ahşap olup kubbesizdir ve 2,5 metre enliğinde bir mihrabı vardır. Bu mihrabın içi kırmızı ve yeşil boykılarla boyanmış olup basit bir şekilde oymalıdır. Bunun üst nihayetinde armudî şekilde süslü mermer bir levha ile bu levhanın altında ve mihrabın genişliği imtidadınca ufki bir istikamette müselles tahta süsler vardır. Bundan mada mihrabın orta kısmı hizasında, sağ ve sol taraflarında uzunca bir tahtaya geçirilmiş mahrut şeklinde kârî kâdim demir mumluklar mevcuttur. İki doğuya ve ikisi de batıya açık dört büyük penceresi olup bu pencerelerin kasaları da kezalik kârî kâdim ve oymalıdır.

Camiın, müezzin mahfili önünde ikisi kırmızı ve biri mavi renkte üç somaki mermer sütun vardır. Bu sütunlar, kaideleri yukarıda olmak üzere, tersine konulmuştur. Kırmızı olanından biri rengindeki cazip letafet, baş tarafındaki İyonik tezyinat itibariyle nefistir. Aynı yerin üstünde merdiveni içerisinden yapılmış bir mahfil daha mevcuttur. Bu mahfilin de ön tarafı arabesk oymalıdır. Kafesleri ile alt kısımdaki geniş kirişler üzerinde, hafifçe görülebilen, tezyinat da dikkate şayandır.

Camiın kenarları mermerden yapılmış doğuya açık iki kanatlı tahta bir kapısı mevcuttur. Bu kapı Selçuk tarzında süslü ve başlı başına bir kıymet teşkil edecek kadar ince bir eseri san'atır. Bu kapının Türk oymacılık sanatının nefis bir örneği olması dolayısıyla, kayıp ve mahv olmaktan muhafazası için bir müzeye alınması şayın arzudur [2]. Bunlardan maada, Camiın dış tarafında ve kible tarafının bitişiğindeki çeşmeye yakın mahallinde gir-lant ve iki öküz başıyla süslü «75» santimetre uzunluğunda ve mustatil şeklinde bir rölyef mevcuttur. Bu rölyefin doğu tarafında ve yerden «2,5» metre kadar yükseklikte ayrıca küçük bir mermer levha üzerinde kabartma bir üzüm salkımı resmi de mevcuttur. Rölyefin, Romalılar devrine ait eski bir binanın — belki de bir mabet — enkazından alınıp buraya gelişi güzel konulmuş olması çok muhtemeldir.

[1] Bu cami içkaleden geçirilen yol dolayısıyla sonradan yıkılmıştır.

[2] Rahmetli H. Fehmi Turgal'a vaki olan müracaatım üzerine bu kapı sonradan Ankara Etnografya Müzesine naklettirilmiştir.

Kapının yukarı kısmı nihayetine yakın mahallinde, biri sağ (a) diğcri sol (b) kanadı üzerinde, yine ağaç oymalı ve birift bir yazı ile aşağıdaki kitabe mevcuttur.

Arslan Cami'nin Selçuk tarzındaki oymalı kapısı
(Bugün Ankara Etnoğrafya Müzesinde mahfuzdur)

(a) قال النبي عليه السلام من بنى مسجداً لله تعالى بنى الله له قصراً
(b) في الجنة انشاء هذا المسجد المبارك اسماعيل بن اسلمو احسن الله سنة ابي
وحسين وسبعمايه

«Hazreti Peygamber (Aleyhisselâm), her kim Allahü Taalâ için bir meşcit yaparsa Allah da onun için cennette bir köşk yapar, buyurdu. Bu

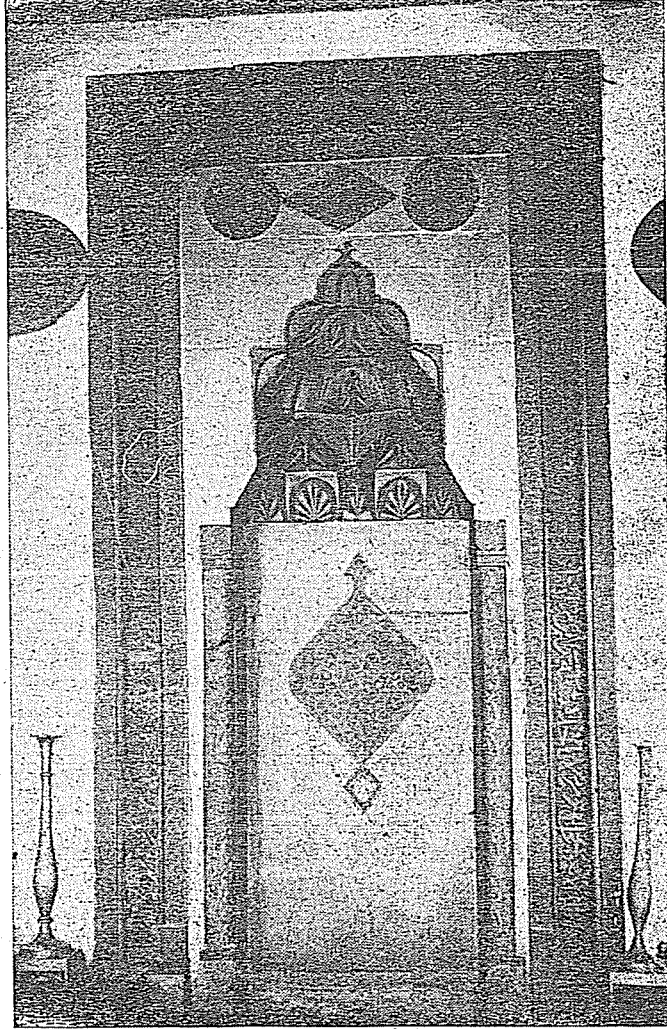
mubarek mescidi, yediyüz elli iki de Uslu oğlu İsmail yaptırdı. Allahın ihsanına nail olsun.»

Bu kitabe tıraz Şeklinde ve bir satır ũzerine yazılı olup yazıları sonradan beyaz boya ile boyanmıştır.

FETİH BABA MESCİDİ

(1353/754)

Hũkũemet konağının garbı cenubisinde ve «Meydankapı» ŐarŐısındadır. 8 metre uzunluğunda, 8 metre genişliğinde ve 6 metre yũkseklilēinde olup

Fetih Baba Mescidi'nin mihrabı

kesme taştan inşa edilmiştir. Küçük ve müzeyyen bir mihrabı vardır. Bu mihrap, Alâüddin Camiinin mihrabı gibi, mermerden yapılmış olup etrafında kabartma olarak «Âyetel-Kürsî» yazılıdır. Poyraz cephesinde bir kapısı mevcuttur.

Mimarî bir kıymeti haiz olmıyan bu mescit binası birçok defalar tamir edilmiştir. Bu tamirler sırasında eski inşa üslûbunun az çok değişikliğe uğramış olması mühtemeldir. Cenup tarafındaki bahçe içinde «Fetih Muhammed Baba» namıyla anılan bir zat gömülü olup mezar kitabesi yoktur.

Biri mescidin kapısı üstünde, diğerleri de kapını doğu ve batı tarafında olmak üzere üç kitabe mevcuttur. Şu kadar ki, batı tarafındaki kitabe taşlarından biri haricî tesirlerden müteessir olduğundan okunamayacak bir hal almıştır.

Kapının üstündeki türkçe kitabe berveçhi âtidir:

«Eylemiş Feth Muhammed Baba burda tehlil
Hem gaza hem dahi edvarı hayatı tekml
Biri yok söyledi tarhin anın ber tafsil
Merkadü mescidi imar ile oldu tebcil»

Bu kitabe 0,30×0,15 eb'adında ve yerden 4,5 metre yüksekliktedir. Tarih mısra'ı, bir noksaniyle, 1330 yılını gösteren bu kitabenin, mescidin Fetih Baba tarafından tamir ettirilmiş olduğu hakkındaki rivayeti teyiden yazılıp buraya sonradan konulmuş olması muhtemeldir.

Kapının doğu tarafında mevcut kitade de şudur:

(1) قال الله تعالى وان المساجد لله فلا تدعوا

(2) مع الله احدا انشاء هذا

(3) المسجد المبارك العبد المفتقر اسمعيل

(4) بن اسلوبك اخير الله عواقبه سنه اربعين وخمسين وسبعماية

«Şüphesiz mescidler (ibadât) Allah içindir. Allah'tan başkasını çağırmayın. Bu mübarek mescidi, yediyüz elli dört tarihinde (Allahına mnhtaç bir kul olan) Uslu Bey oğlu İsmail yaptı. Allah akibetini hayır eylesin».

Dört satır üzerine kalın ve girift bir nesih ile yazılmış olan bu kitabe 0,20×0,50 eb'adındadır. Halk arasında «Fetih Baba Mescidi» adıyla anılan bu mescidin ilk defa «İsmail bin Uslu Bey» tarafından Aslan camiinin inşasından iki sene sonra yaptırıldığı kitabeden anlaşılmaktadır.

KADI MESCİDİ

(1396/766)

Alâaddin Camii muvakkithanesi önünden Tuzcular caddesine inen aralık yolun doğu tarafındaki sokağın hemen başlangıcında ve «Fıskıran Çeşmesi» nin tam karşısında kâindir. Kapısı yukarısında konulu kitabe göre 1364-

766 da inşa edildiği anlaşılmaktadır. Halk arasındaki Kadı Mescidi namıyla anılan bu mescit 7,75 metre genişliktedir. Dahilî münazarasına göre uzun müddet harap bir halde kalmış iken son zamanlarda tamir edilmiştir. Halen mevrûk bulunmaktadır.

Poyraza açık kapısı üstünde aşağıdaki kitabe mevcuttur.

(1) وان المساجد لله فلا تدعوا مع الله احدا انشاء هذا المسجد
(2) (siliktir) الله في سنة محرم سنة ستين وسبعمائه

«Şüphesiz mescitler (ibâdet) Allah içindir. Allahtan başkasını çağırma-
yın. Bu mescidi . . . . 766 yılının muharreminde yaptırdı».

Bu kitabe iki satır üzerine tertip edilmiş olup 1,0×0,30 eb'ındadır. Kitabenin, baniye ait ismin bulunması lâzımelen, ikinci satırının ilk kısmı sonradan, bililtizam olsa gerek, silinmiştir. Bununla beraber, bu kitabenin üstünde ayrıca bir boşluk da görülmektedir ki burada da evvelce başka bir kitabenin mevzu bulunmuş olması çok muhtemeldir.

Kadı mescidinin batısında bulunan bir bahçe içinde ve hemen mescit duvarının bitişiğinde alelâde taşlarla örülmüş bir mezar mevcuttur. Bu mezar «Sarimüddin Alp Saru» adında bir zate aittir. Bunun yalnız baş şahidesi mevcut olup, taşın ön taraf yüzünde şu kitabe mahkûk bulunmaktadır:

(1) هذه القبر المرحوم
(2) المقفور صارم الدين
(3) البسارو طاب
(4) الله ثراه و جعل الجنة
(5) مثواه

«Burası, Hakkın rahmet ve mağfiretine nail olan Sarimüddin Alp Saru (Sarı) nın mezarıdır; Allah toprağını hoş, makamını cennet etsin»

Beş sarı üzerine tertip edilmiş olan bu kitabe 0,50×0,50 eb'ında ve orta bir Selçuk neshi ile mermer taş üzerine kabartma olarak yazılmıştır. Şahidenin arka taraf yüzünde ise, etrafı çiçekli nakışları havî bir daire içinde yalnız (الحکم لله - hüküm Allahındır) ibaresi yazılıdır. Alp Sarının ayak taşı, söylendiğine göre, epey zaman önce kaybolmuştur.

Kadı Camiinin ilk banisi bu zat olmak gerektir. Öz türkçe bir ada malik bulunan bu zatın, tarihi hüviyetini aydınlatacak bir vesikaya tesadüf edemedik. Fikrimce Alp Sarı, Selçukî ümerasından biri olup kitabedeki «Elhük-mü Lillâh» kaydı da kendisinin maktulen vefat etmiş olduğunu ifade edebilir.

Alp Sarının kitabesi orijinal bir Selçuk neshidir. Bugünkü Mescit kapısı üzerindeki kitabenin yazı itibarıyla de muahhar bir devre ait olduğu anlaşılır.

ULU BEY MESCİDİ

(1358/760)

Bu mescit, Alâaddin Camiinin şimal tarafında ve Camii kebir (Müftü) mahallesinde kâin olup halk arasında «Müftü Mescidi» adıyla anılmaktadır.

7,40 metre uzunluğunda ve 8,30 metre enliliğinde ve 6 metre de yüksekliğinde olup kesme taştan yapılmıştır. Sakfı ahşaptır. Mimarî bir değeri olmayıp bugün harap ve metruk bir haldedir. Mescidin hangi tarihte yapılmış olduğuna dair, üzerinde, bir vesikai mahkûke mevcut değildir. Evkaf idaresindeki kaydına göre adı «Ulu Bey Mescidi» dir. Mescidin batı tarafındaki bahçe içinde, hemen hemen belirsiz bir hale gelmiş, bir mezar mevcut olup bunun «Ulu Bey bin Gündüz» e ait olduğu ve bu zatin de mescidin banisi bulunduğu söylenmektedir.

Mescidin hemen yanında ve doğu tarafında bir çeşme mevcut olup cephesi üzerindeki kitabede «... Ulu Bey bin Gündüz...» yazılıdır. Bu çeşme 760 H. tarihinde inşa edilmiştir. Her camiin yanbaşı, bazan bir medrese ve ekseriyetle bir çeşme inşasının ötedenberi belli bir an'ane mahiyetinde olduğu gözönüne getirilirse bu mescidin çeşme ile aynı zamanda yapılmış olduğuna hükmedilebilir. Saniyen kitabede mescidler hakkındaki ayeti Kur'anîyeye ayrıca işaret edilmekte olması dolayısıyla bu kitabenin mescit ve çeşme için müşterek yazılmış olması da çok muhtemeldir.

Ulu Bey, Âdil ve Celâlüddin Bayezit zamanı ümerasından olup Sinop Kitabeleri adlı eserde (Sayfa, 56) kendisinin Sinop fatihi olarak gösterilmesi tarihî bir kayde müstenit değildir.

SARAY CAMİİ

(1374/770)

Kasabanın cenup tarafında ve Tersane çarşısının arkasındaki sokak üzerinde kâindir. Halk arasında «Saray Camii» adıyla anılır [1].

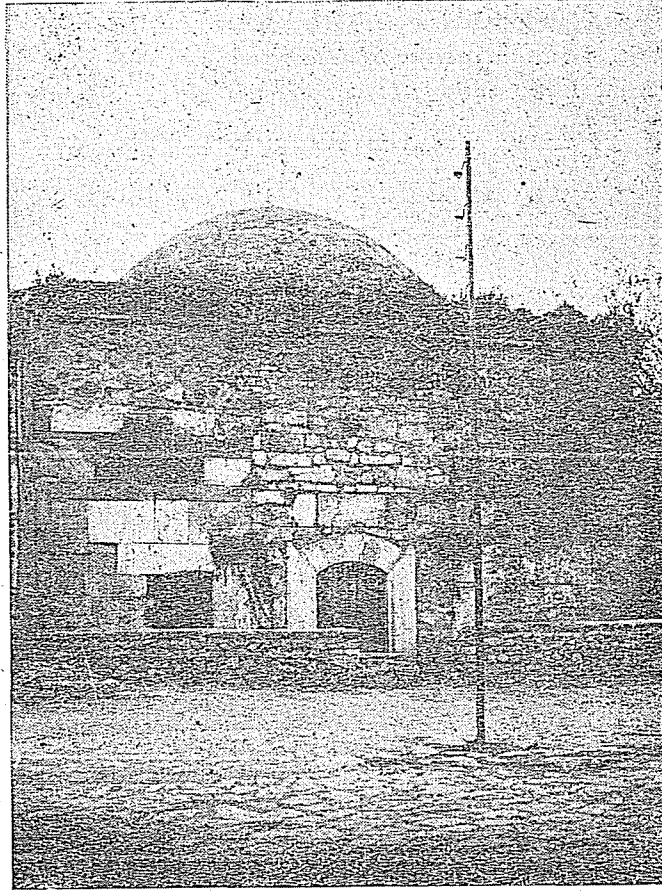
10,65 metre uzunluğunda ve 11,70 metre enliliğinde olup kesme taştan yapılmıştır. Tek kubbelidir. Cami halen harap ve metruk bir haldedir.

Şimal cephesinde bir kapısı olup bu kapının yukarısında aşağıdaki kitabe mrvzu bulunmaktadır:

[1] Verilen malûmata göre, bu camiin bitişiğinde vaktiyle bir (Saray-Hükümet Konağı) mevcutmuş. Sinobun tarihî evlerinden sayılan bu eski binanın alt kısmı bugün enkaz halinde mevcuttur. Binaenaleyh buna izafeten halk bu camiye «Saray Camii» adını vermektedir. Bayezit Bey'in «Alâaddin Camii» nin garp tarafındaki kapısı ile bizzat yaptırdığı bu camiin kapısı üzerindeki kitabelerden «Celâlüddin» ünvanını aldığı anlaşılmaktadır.

- (1) انما يعمر مساجد الله من آمن بالله واليوم الآخر واقام الصلوة. وآتى الزكوة
ولم يحش الا الله
- (2) عمر هذا المسجد في أيام دولة السلطان جلال الدين ابى يزيد بك اعلى لواء الدين
مقبلاً في اواسط ذى الحجة سنة سته و سبعين و سبعمائة
- (3)

Saray (Kötürüm Bayezit) Camiinin hariçten görünüşü

«Allahın Mesçitlerini, ancak Allah ve Ahret gününe inanan, namazını kılan, zekâtını veren ve Allahtan başkasından korkmıyan kimseler yapar.

Bu mescid, yediyüz yetmiş altı yılı Zilhıccesinin ortalarında, dinin bayrağını yücelten Sultan Celâleddin Bayezit Beyin zamanı devletinde yapıldı».

Bu kitabe de mustatıl bir mermer taş üzerine kabârtma olarak mkhkûktür. 1,0×0,50 eb'adında olup üç satır üzerine ve orta hurufatlı bir nesihle yazılmıştır. Yazıları sonradan, bir tamir sırasında olacak, siyah bir boya ile boyanmıştır.

III ÇEŞMELER

ULU BEY ÇEŞMESİ

(1358/760)

Yukarıda adı geçen «Ulu Bey Mescidi» nin doğu tarafında bulunan bu çeşme, 4,20 metre uzunluğunda ve 3,20 metre enliğinde olup «Müftü» mahallesindedir. Çeşmenin batıya nazır cephesi üzerinde girift bir yazı ile dört satır üzerine tertip edilmiş olan aşağıdaki kitâbe mevcuttur.

- (1) قال الله تعالى يا ايها الذين آمنوا اذكروا الله ذكراً كثيراً
- (2) و قال (الله) تعالى ومن اعظم ممن منع مساجد الله ان يذكر فيها اسمه
- (3) عمر هذا العين المبارك سيد الامرا والاكابر وزعيم
- (4) العساكر اولو بك ن كندوز ادام الله اقباله سنة ستين و سبعمائة

«Bu mübark çeşmeyi 760 senesinde Beylerin, büyüklerin, askerlerin ulusu, sahibi zemet Gündüz oğlu Ulu Bey yaptırdı Allah ikbalde daim etsin».

55 Şantimetre boyunda ve 65 santimetre eninde olan bu çeşme kitabesi, kanaatimizce, Ulubey Mescidinin yapıldığı tarih için de mahkûk bir vesika mahiyetini haizdir. Mescit ile çeşmenin aynı zamanda yapılmış olması çok muhtemeldir. [Bakınız, Ulu Bey Mescidi].

ŞAHABÜDDİN AĞA ÇEŞMSİ

(1430/833)

Bu çeşme, kasabanın cenup tarafında ve Tersaneden Kale yazısı mahallesine giden tuzcular caddesi üzerindeki «Aşağı Hamam» ın hemen arkasında kâindir. İsfediyar Bey ümerasından Şahin oğlu Şehabüddin Ağa tarafından yaptırılmıştır. 2,70 metre uzunluğunda ve 3 metre enliğinde olup cephesi üzerinde aşağıdaki kitâbe bulunmaktadır:

- (1) امر بعمارة هذه السقايه
- (2) المباركة و . . . استخراج مائها
- (3) العذب . . . شهاب الدين المملوك
- (4) تقبل الله تعالى منه و رضى عنه في شهر شعبان
- (5) سنة ثلاث و ثلثين و ثمانمائة

«Bu mübarek çeşmenin yapılmasını ve tatlı suyunun çıkarılmasını, 833 yılı Şabanında Şehabüddin Memlûk emretti. Allah kabul etsin ve ondan razı olsun».

Bu kitâbe 0,45 santimetre kütüründe bir daire içinde beş satır üzerine tertip edilmiştir. Yazısı gayet girift ve ince bir nesihtir; adı bir taş üzerine kabartma olarak yazılmıştır. Kitabenin orta kısmı sakatlanmış olduğundan bu kısımda bulunan kelimelerden bazıları da okunmayacak derecede bozulmuştur. Bu kitâbenin biri sağ diğeri sol tarafında, Selçuk uslubunda, kabartma

Şahinoğlu Şehabüddin Ağa Çeşmesi

olarak yapılmış hendesi tezyinatı havi nefis iki mermer levha vardır. Şahin oğlu Şahabüddin Ağa'ya ait (1534/838) tarihi diğeri bir kitâbe de İçkale'de mevcut bulunmaktadır [İçkale kitabelerine bakınız].

İSMAIL BEY - DEMİRLİ MESCİT - ÇEŞMESİ
(1448/853)

Bu çeşme, kasabanın şimal cihetinde ve Demirli Mescit'in doğusunda kâin olup (1448/853) senesinde İsmail Bey tarafından yaptırılmıştır. 2,5 metre uzunluğunda ve 2,5 metre enliğindedir. Cephesi yukarısında bulunan armudî şeklinde mermer bir taş levha üzerine altı satır olarak yazılmış aşağıdaki kitâbe mevcuttur:

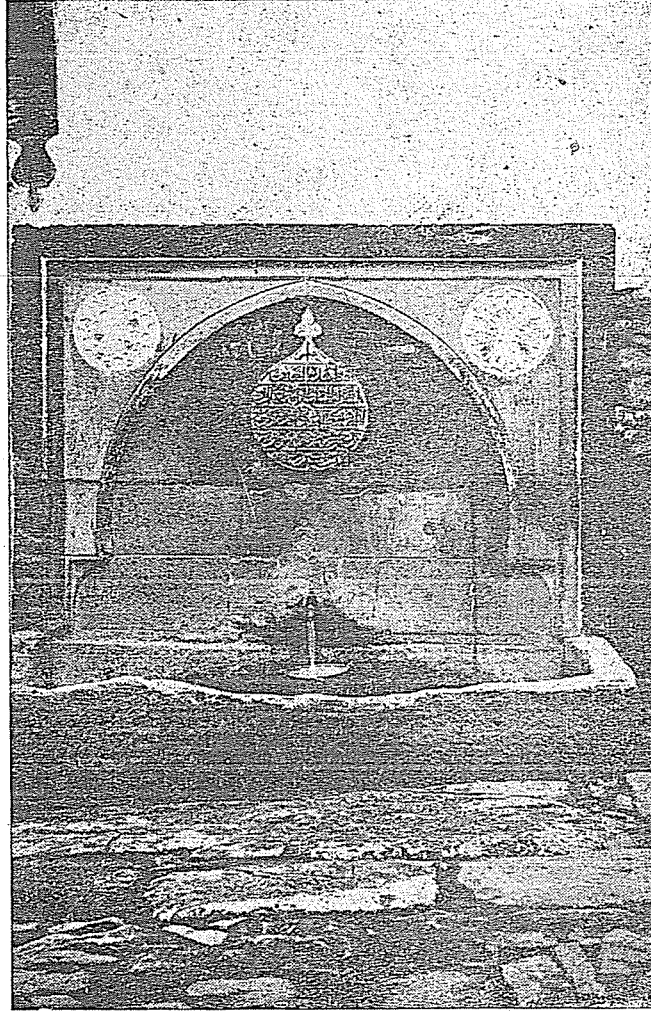
- (1) امر
- (2) شاء هذه المين
- (3) المباركة السلطان اسماعيل ابن
- (4) ابراهيم طاب ثراه ادام الله دولته

(5) في شهر جمادى الاولى سنة

(6) ثلث و خمسين و ثمانمائة

«Bu mubarek çeşmenin yapılmasını, 853 yılı Cemaziyelevvelinde İbrahim (Allah makamını hoş etsin) oğlu Sultan İsmail (Allah devletini daim kılsın) emretti».

Bu kitâbenin biri sağ diğeri sol tarafında Selçuk uslûbunda kabartma olarak yapılmış hendesî tezyinatı havi iki taş küre mevcuttur.

Demirli Mescit - İsmail Bey - Çeşmesi

IV

MÜTEFERRİK KİTÂBE VE MEZARLAR

1) KİTÂBELER

A)

- (1) يا مالک الملک تؤتی الملک من تشاء انک انت السميع العليم اللهم اغمر (؟) علی
توفیقک لعمارة هذا المسجد المبارك وانا عبدک المذنب
- (2) اعنی جلال الدین ابی یزید بن عادل بنک اللهم احمل جاقبة خیراً فی سنة سبع
وثمانین وسبعمائیه

«Yâ Rab, ey mülkün (varlığın) sahibi, mülkü istediğine verirsin, şükür şüphesiz sen, görücü ve bilicisin. Yârabbi, bu mubarek mescidi tamir dolayısıyla tevfikini bana refik et (?), bizden (duamızı) kabul et. Ben senin günahkâr kulunum, yani Âdil Bey oğlu Celâlüddin Bayezidim. Yârabbi onun sonunu hayır et. 787 yılında (vaki oldu)».

Celâlüddin - Kötürm - Bayezid Beye ait olan ve iki uzun satır üzerine yazılmış bulunan bu kitabe, 0,50×1,30 ebadında ve yerden 8 metre kadar yükrekte olup «Alâeddin Camii» nin batı tarafındaki kapısı üstünde mevzudur. Yüzü siyah, yazıları da sarı boya ile boyanmış olan bu kitabenin yazısı yağma tarzında, gayet girift ve kalın bir Selçuk neshidir. Birçok kelimeleri noktasız olup harflerin dişleri de yoktur [1]. Ortasında, sol tarafa doğru, derin, bir çatlak ile kenarlarında bir takım kırıklar arzeder. Vaktiyle bu kapının pek yakınındaki evlerden çıkan büyücek bir yangın yüzünden kapı mermerlerinin ekser yerleri çatlamış ve bu arada kitabe de müteessir olmuştur.

Buraya konulmuş olan bu kitbeden, Alâüddin Camii'nin Kötürüm Bayezid Bey tarafından ölümü senesi içinde (787/1385) tamir ettirilmiş olduğunu tahmin etmekteyiz. Bu kitabenin üstünde, camiin 1851 de tamir edildiğine ait, Abdülmecid'in turasiyle muveşşah, ayrıca bir kitabe de mevzu bulunmaktadır [I. Makaledeki Alâüddin Camii kısmına bakınız].

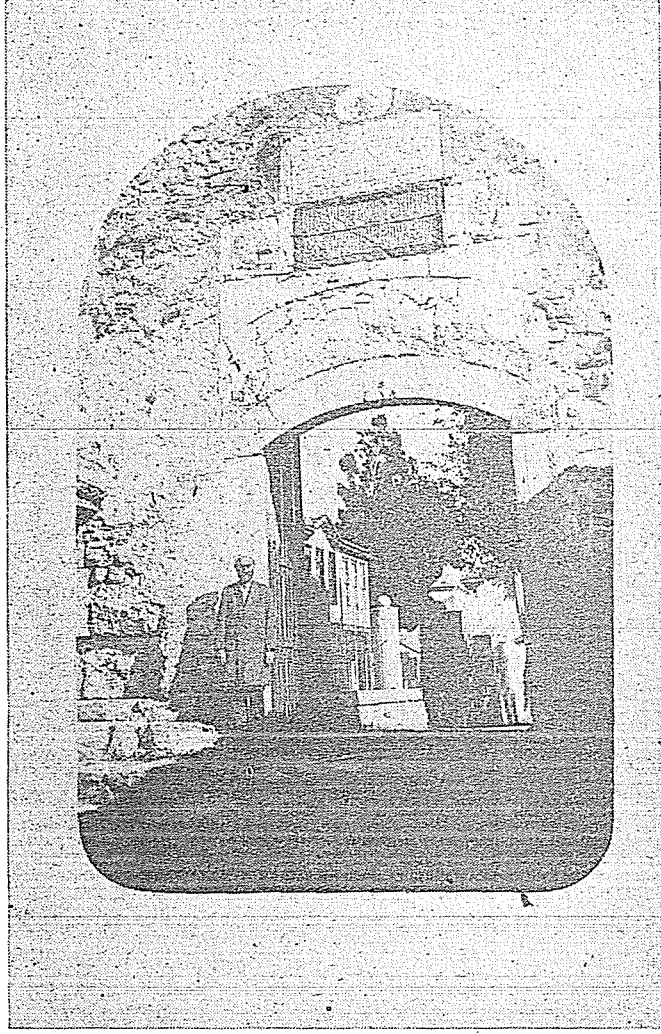
B)

- (1) عمر
(2) هذا المنبر والحراب والمسجد
(3) سلطان اسفندیار بن بايزيد
(4) ثلث و ثلاثين و ثمانمائة
(5) سنة

[1] Burada, kitabenin sıhhatle okunması için bazı kelimelerin noktaları tarafımızdan konulmuştur.

«Bu minber ve mihrab ve mescidi 833 yılında Bayezid oğlu Sultan İsfendiyar tamir ettiirdi».

İsfendiyar bin Bayezid Bey'e aid olan bu kitabe, Alâüddin Camii içinde mihrabın karşısına tesadüf eden ve şimale açılan iç kapının yukarısında mevzudur. Kitabe taşı küçük kıt'ada ve armudî şekildedir. Yazısı ince bir nesih olup okunması cidden müşkül bir derecede girift ve çiçeklerle süslüdür. Kitabenin zemini yeşil ve yazıları da sarı boya ile boyanmıştır.

Alâüddin Camii'nin garp kapısı üzerinde Celâlüddin Bayezit Bey'e ait Kitâbe
(Resimde bu kitâbe, mailen çatlak bir halde görülmektedir)

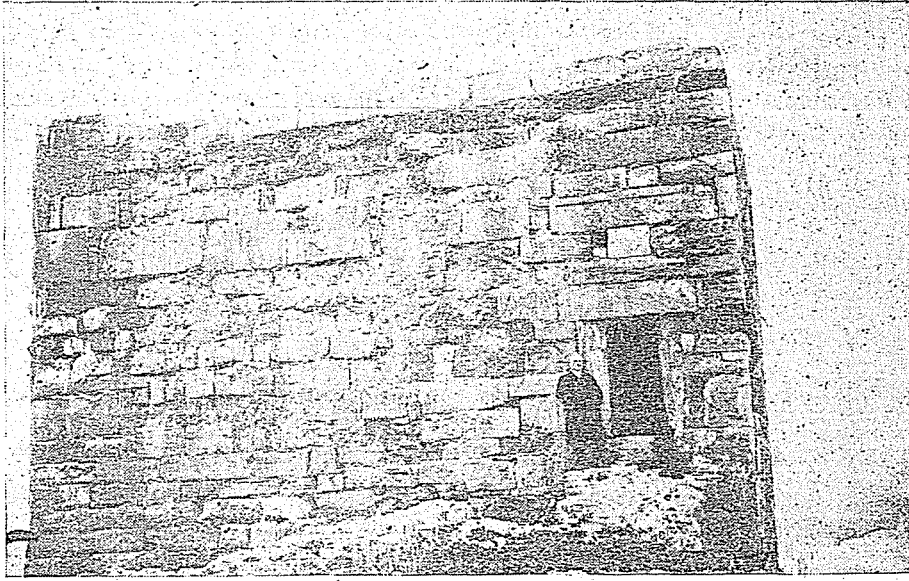
Bu kitabeye göre Cami, Mihrap ve Minber'in Bayezit Bey'den 49 yıl sonra oğlu İsfendiyar Bey tarafından da -daha esaslı bir şekilde- tamir ettirildiği anlaşılmaktadır. Fıkrimizce buradaki (٤٩) kelimesi -doğrudan doğruya

inşa manâsına gelmekle beraber - daha ziyade tamir yerinde kullanılmıştır. Bununla beraber, Kötürüm Bayezide ait olan yukarıki kitabede mevcut (لعمارة) kelimesi de aynı manâyı, yani tamiri ifade etmektedir. Zira, Alâüddin Camii'nin - gerçi mahkûk bir vesika halinde banisini ve ait olduğu devri mutlak surette tayin eden bir kitabesi yoksa da - Selçukiler zamanına ait eserlerden olduğu muhakkak gibidir.

©

- (1) اتفق بتوفيق الله تعالى في ايام السلطان الغالب
- (2) عز الدنيا والدين السلطان اسفنديار بن بايزيد خان عمر هذا البرج
- (3) شهاب الدين ابن شاهين المملوك الطواشي سنة ثمان وثلثين وثمانمائة

«Tanrı Taalânın tevfiğiyle bu burcun tamiri 838 yılında Bayezid Han oğlu izzeddünya veddin Sultan İsfendiyar zamanında tevaşi memlûk [Hadım ağalar zümresinden] Şahin oğlu Şahabüddin tarafından yapıldı».

Şahinoğlu Şehabüddin Ağa'ya ait kale Kitabesi
(Resimde, küçük mermer kitâte medhalin üstünde görülmektedir)

İsfendiyar Bey zamanına ait olan bu kitabe, İç Kale'nin şimal ve garp dülülerinin iltisak noktasındaki büyük burcun [1] cenuba açık olan kapısı yukarısında mevzudur. 1,0 × 0,35 eb'adında ve yerden — Kale bedeni üzerinde mevcut olan yoldan — beş metre yüksekte olup üç satır üzerine orta ve güzel bir sülüs hattı ile yazılmıştır.

[1] Bu burç, dikrate şayan bir şekilde dahili tertibatı haiz olup eski halini tamamiyle muhafaza etmektedir. Mevcut burçların da en büyük ve yükseğidir.

Kitabeden, bu burcun «Şahin oğlu Şahabüddin» Ağa tarafından tamir edildiği anlaşılmaktadır. Şahin oğlu Şahabüddin Ağa, İsmail Beyin veziri idi (Aşıkpaşa zâde Tarihi, Giese tab'ı, s. 151). Bu zatın (1430/833) de yaptırdığı bir çeşme de vardır (Bak: Çeşmeler, IV).

(d)

- 1) لهذا البناء الحديد على الباب مجزئل الهمة واللمط الوهاب للامير الكامل
القاتح الديار اسمعيل بن ابراهيم بن
2) اسفنديار اعلى لوائه الففار مادام الفلك الدوار غلب اعداء الله ينصره و كثرة
الفئه تاريخ سنه خمس و خمسين و ثمانمائة

«Kapı üzerindeki bu yeni yapı, himmeti ve lûtfü bol olan Emiri kâmil ve fatihi diyar İsfendiyar oğlu İbrahim oğlu İsmail'indir. Dünya durdukça (döndükçe) Allah yardımcısı olsun, düşmanlarına galip getirsin, cemaatini çoğaltsın ve bayrağını yükseltsin. Tarih 855.»

Candar oğullarının âlim ve sulhperver hükümdarı İsmail Bey'e ait olan bu kitabe (2,16×0,37) eb'adındadır. Mustatil şeklinde adı uzun bir taş üzerine iki satır ve kabartma olarak yazılmıştır. Yazısı kalın harfli nesihdir. Kitabeye nihayet kısımdan, üçte biri derecesinde, kırılmıştır. İsmail Bey tarafından yaptırılıp bugün belirsiz bir binaya ait olan bu kitabe Yatı İlk Mektebi dahilinde hususî bir odada ve diğer tarihî eserler arasında saklı bulunmaktadır.

2) MEZARLAR

(A)

- 1) هذه روضة للمولى الامام العالم العامل الفاضل الكامل اعلم الورى مولانا علام
الملة والدين والحق والشريعة اسكنه الله تعالى محاسن الحنان والبسه خلع رضوانه
وغفرانه
2) الدارج الى رحمة الله تعالى يوم فى اربع العشرين من شهر رجب السبت
اثنى و تسعين و سعمائة

«Burası, 792 senesi Recebi Şerifinin yirmi dördüncü Cumartesi günü Allahü Taalânın rahmetine sığınan âlimi âmil, fazılı kâmil halkın a'lemi millet ve din ve hak ve şeriatın ulusu Mevlâna Alâüddinin ravzasıdır. Tanrı onu cennetin ortasında sâkin kılsın, rıza ve mağfiret libasını giydirdi.»

Bu mezar, Meydaneteği kabristanının cenup tarafında ve yatı İlkmektebi karşısındaki duvarın kenarında olup iki mermer sütundan ibarettir. Mezar şahdidelerindeki izahata göre (1390/792) yılında ölen bu zatın Candarlılar devri ülemasından biri olduğu anlaşılmaktadır.

(B)

(1) استقل من دار الفنا الى دار البقا المرحوم المغفور الى رحمة الله حضر بن رمضان
(2) في ثلث و عشرين من شهر ربيع الاخر يوم السبت سنة تسع واربعين وثمانمائه

«Tanrının rahmet ve mağfiretine nail olan Ramazan oğlu Hızır, 849 yılı Rebiülâhbirinin yirmi üçüncü Cumartesi günü fâni dünyadan ebediyet âlemine göçtü».

(1445/849) yılında ölen Hızır bin Ramazan isminde bir zate ait olan bu mezar halk arasında «Kırklar Mezarlığı» adıyla anılan kale dışarısındaki kumluk tepe üzerindedir. Makbere, mermerden yapılmış bir sanduka olup bunun etrafında güzel bir sülüs ile «Âyet-el-Kürsî» yazılıdır. Baş tarafında burma sarıklı mermer şahidesi üzerinde yukarıdaki kitabe mahkûttur.

Bundan maada Meydaneteği kabristanının cenup tarafında ve Kefevi camii tarafından gelen yolun karşısındaki duvar içinde mevcut olup 852 hicri yılında ölen «Yakup Çelebi Bin Yusuf» adında bir zata ait mezar da Candar oğulları devri âsarı tarihiyesinden maduttur.

